

21.111

ԻՆՁ Ե՛ ՍՈՎ.ՈՐԵՑՆՈՒՄ
ՔԱՂԱՔԱՏՆԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ՀԱՄԻ-Ի № 63

26.04.2013

21.111

15 JAN 2010

15 FEB 2007

33

h-61
am

ԻՆՁ Ե ՍՈՎՈՐԵՑՆՈՒՄ
ՔԱՂԱՔԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ

1003
13423

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ՀԱՄԻ-Ի № 63

ՅԵՐԵՎԱՆ 1927 թ.

ՀԱՅՊՈԼԻԳՐԱՖԻ I ՏՊԱՐԱՆ
ՊԱՏՎԵՐ 870
ԳՐԱՌԵՊ. 470 Բ. ՏԻՐԱԺ 1000.

**ԻՆՉ Ե ԲԱՂՎԷԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ԻՆՉՈՒ ԿԱՍԱՐ
Ե ԿԱՐԿԱՎՈՐ ՆԱ**

Այն հիմքը, վորի վրա կառուցվում է մարդկային հասարակության ամբողջ կյանքը, տնտեսությունն է, այսինքն այն յեղանակը, վորով հասարակությունը ձևոք է բերում իր գոյություն համար անհրաժեշտ ամեն բան: Այն գլխությունը, վոր ուսումնասիրում է տնտեսության յեղանակները կամ հասարակական արտադրության կազմակերպությունը, կոչվում է քաղաքատնտեսություն: Այդ ինչից է սահմանել այն որևէքները, վորոնցով կառավարվում է հասարակական տնտեսությունը: Այդ որևէքներն իմանալը մարդուն հնարավորություն է տալիս նախատեսել, թե ինչպես է լինելու մարդկային սոցալա հասարակությունը և ինչ պետք է անել այժմ, վորպեսզի մոտենանք հասարակական արտադրության լավագույն կազմակերպությանը:

Մեզ, Պորտրալային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միություն քաղաքացիների համար անտեսական կյանքի որևէքներն իմանալը հատկապես կարևոր է: Քաղաքատնտեսություն չիմանալով, մենք չեյինք կարողանա գլուխ հանել այն բոլոր հարցերից, վոր կյանքը գնում է մեր առաջ: Մենք չեյինք կարողանա պատասխանել, թե ինչու մեզ մոտ ծաղեց «մկրատը», այսինքն քաղաքի արդյունաբերության արտադրանքի է գյուղատնտեսության արտադրանքի գների տարամիտումը (расхождение), մեզ համար բարավին պարզ չեր լինի, թե ինչու բանվորների աշխատավարձը դեռ ցած է, մենք չեյինք կարողանա գլուխ հանել դրամական ուֆորմի հարցերից և այլն:

Քաղաքատնտեսություն իմանալը և այն հարցերը հասկանալը, վորոնք ծառանում են մեր տնտեսության առաջ, չի կարելի գիտել իբրև հասարակ հետաքրքրություն: Այդ բանը շատ մեծ դործնական գեր է ինչպես: Ի՞նչպես կարելի չեր, որինակ, իրադործել

զրամական սեֆորմը, փրկվել ընկնող խորհրդային զրամանչից և անցնել հաստատուն շերտնեցին, յեթև հայտնի չը լինելին զրամի չըջանատու թյան որենքները: Ի՞նչպես կարելի կը լիներ բարձրացնել աշխատավարձը, յեթև հայտնի չը լինելին նրա ցածացման պատճառները: Վերջապես, Ի՞նչպես կարելի կը լիներ վճարել «մկրտար», յեթև հայտնի չը լինելին այն որենքները, վորոնց յեթարկվում են շուկայի գները: Այս պատճառով ամեն մի զխտակից խորհրդային քաղաքացի, վոր ուզում է հասկանալ, թե ինչ է կատարվում իր շուրջը և ցանկանում է ոգնել նոր հասարակության շինարարությանը, պետք է ծանոթ լինի քաղաքաանտեսության: Նա բանայի կը տա նրան հասկանալու շատ բան: Նա ցույց կը տա նրան նաև, թե ինչ պետք է անի նա, վորպեսզի այժմյան կյանքում «ավելորդ մարդ» չը լինի:

Քաղաքաանտեսությանը ծագել է կապիտալիստական հասարակության հետ միասին: Այս բացատրվում է այն բանով, վոր կապիտալիստական հասարակության անտեսական կազմակերպությունն ամենարարչն է առաջներում բոլոր գոյություն ունեցածներից: Սկզբում քաղաքաանտեսությանը ծագեց իբրև մի ուսմունք, վոր ցույց էր տալիս, թե ինչ պետք է անի պետությունը, վորպեսզի հարուստ լինի: Այդ հարցի բնությանը հասցրեց այն բանին, վոր սկսեցին վորոնել կապիտալիստական հասարակական անտեսության հիմնական որենքները, և հետեղհետև ծագեց մի գիտական բարդ սխտեմ, վոր շարադրում է այդ որենքները:

Սակայն, քաղաքաանտեսության հիմքը զնոց բուրժուական գիտնականները չկարողացան մինչև վերջ հայտնաբերել այն բոլոր որենքները, վորոնց յեթարկվում է կապիտալիստական անտեսությունը: Գասակարգային շահերը նրանց խանդարեցին այդ անել: Կապիտալիստական հարաբերությունների շահագործական բնույթը մասամբ հայտնաբերելով, նրանք յետ քաշվելու ազդանշան տրվեցին: Նրանք շահամանեցին կապիտալիստական հասարակության գարգացման ընթացքը, վորը աանում է դեպի բուրժուազիայի անխուսափելի անկումը, և այդ հենց այն պատճառով, վոր նրանց դասակարգային շահերը թույլ չեցին տալիս նրանց տեսնել այդ: Այդ պատճառով իբրև հասարակական անտեսության որենքների գիտական հետազոտության շարունակողներ, հանգես յեկան պրոլետարիատի կողմնակիցները: Նրանք այդ հետազոտությունը հաս-

ցրին մինչև վերջ և սահմանեցին այն ուղին, վորով պետք է ընթանա մարդկային հասարակությունը: Նրանց յեղրակացությունը հանգում էր այն բանին, վոր կապիտալիզմը պետք է ինքն իրեն խորտակի և նրա տեղը կը ծագի կոմունիստական հասարակությունը:

Մեր գրքույկում մենք կը փորձենք համառոտ շարադրել տրնտեսական կյանքի այն բոլոր գլխավոր որենքները, վոր սահմանել է քաղաքաանտեսությունը (գլխավորապես, Մարքսն ու Ենգելսը), ցույց տալ, թե ինչպես և ինչու կապիտալիստական հասարակությունը պետք է կոմունիստականի փոխվի և, վերջապես, լուսարանել մեր խորհրդային անտեսության գլխավոր հարցերը:

Մենք հենց պետք է սկսենք կապիտալիստական հասարակությունից: Նրա վրա ալելի հեշտ է սահմանել անտեսական կյանքի հիմնական որենքները, վորովհետև այնտեղ չկան պատերազմի և հեղափոխության ստաջ բերած կողմնակի հանգամանքներ:

Այդ որենքները սահմանելով, մենք կարող ենք անցնել Սոցիալ-դային Միության անտեսությանը և բմբունել, թե ինչ նոր բան է մտցրել անտեսական կյանքում մեր հեղափոխությունը: Կապիտալիզմի որենքները նախապես իմանալը մեզ հնարավորություն կատալ բմբունել ՆեՊ-ի (Նոր Տնտեսական Քաղաքականության) պարագաները: Մենք այն ժամանակ լավ կը հասկանանք, թե ինչով խորհրդային իշխանությունը տարբերվում է կապիտալիստականից և ինչու նա պետք է սոցիալիստականի փոխվի:

ՇՈՒՎԱ ՅԵՎ ԳԻՆ

Առաջին հարցը, վոր կանգնում է կապիտալիստական տրնտեսության որենքներն բմբունել ցանկացող մարդու առաջ, այդ այն հարցն է, թե ինչո՞ւ, շույած այն բանին, վոր վոչ վոք նրա մեջ չի դեկավարում անտեսական կյանքը, հասարակության բոլոր պահանջները բավարարվում են: Ամեն մի կապիտալիստ, արհեստավոր և գյուղացի արտադրում է բոլորովին ինքնուրույն և իր անտեսական գործունեյության ընտրության մեջ վոչ վոքից կախված չէ: սական գործունեյության ընտրության մեջ վոչ վոքից կախված չէ: Թվում է, վոր այսպիսի կարգի ժամանակ մարդկային հասարակությունը պետք է մշտապես տուժեր մեկ վորևե արդյունքի (պրո-

դուկտի) պակաս, մեկ էլ մի ուրիշի ավել լինելուց: Ամբողջ հասարակական արտադրութեան վրա զեկավարութեան բացակայութեան չնորհիվ, կարող եր պատահել, վոր, որինակ, խանութներում անկարելի լինել կոշիկ նարել, վորովհետև առաջներում կոշիկաարութեամբ զբաղվող բոլոր մարդիկ վորեւ ալ գործի յեն անցել (չե՞ վոր նրանց վոչ վոք չի հարկադրում հենց կոշիկ պատրաստել: նրանք կարող էլին ձիասարք, քսակներ և այլն պատրաստել): Սակայն, կապիտալիստական հասարակութեան կյանքը դիտելով, մենք համարյա յերբեք նրա շուկայում չենք տեսնում վորեւ սպրանքի բացակայութեան (խհարկե, բացարութեամբ այն գեղքերի, յերբ արտաքին պատճառները, որինակ՝ պատերազմը, խանդարում են անտեսական կյանքի սովորական ընթացքը): Միշտ սպրանք արտադրվում է այնքան, ինչքան հարկավոր է, և այնպիսին, ինչպիսին հարկավոր է: Ինչո՞ւ յե այս այսպես: Ինչո՞վ բացատրել կապիտալիստական անտեսութեան այսպես համաձայնեցրված լինելը:

Այս հարցի պատասխանը տալիս և շուկայի ուսումնասիրութեանը: Կապիտալիստական հասարակութեանը անվանում են նույնպես և ապրանքային հասարակութեան: Այս անունը նրան տրված է այն պատճառով, վոր նրա մեջ ամեն մի կապիտալիստ արտադրում է վոչ թե իրեն համար, այլ շուկայի համար, վաճառքի համար. ամեն վոք արդյունքներ չի մշակում իր սեփական պահանջների բավարարման համար, այլ ապրանքներ՝ շուկայում վաճառելու համար: Յեվ ահա այդ շուկան էլ կանոնավորում է արտադրութեանը*): Իսկ ի՞նչպես կարող է շուկան կանոնավորել արտադրութեանը: Եստ հասարակ ձևով: Յենթադրենք, վոր վորոշ ժամանակ շուկայում քիչ չիթ կար: Բոլոր գնորդները չկարողացան այնքան նարել, ինչքան իրենց հարկավոր եր: Եուկայում չիթը պակասում է: Առևտրականները տեսնելով, վոր գնորդները շատ են և չիթը լավ է վաճառվում, սկսում են գները բարձրացնել, վորովհետև գրութեանը նրանց համար ոգտակար է: Չիթն արագ սպառվում է նաև բարձ-

*) Քաղաքատնտեսութեան մեջ շուկա կոչվում է վոչ թե այն տեղը, վորտեղ կատարվում է առևտուրը, վոր՛չ էլ բազարը, այլ ընդհանրապես ամբողջ առևտուրը, ամբողջ փոխանակային գործարքները, յերկրի կամ նույնիսկ բոլոր յերկրների («համաշխարհային շուկա») ամբողջ առևտրական շրջաբերութեանը (оборот):

բացրած գներով: Յանկանալով ոգտագործել բարենպաստ գրութեանը, առևտրականներն շատեղ կարող գործարանատերերին պատվիրում են չիթ նոր պարտիաներ, իսկ գործարանատերերը նույնպես բարձրացնում են գնորդական գներ: Գործարաններն սկսում են լիքնթաց աշխատել: Այժմ չիթ արտադրելն ոգտակար է: Չիթ արտադրութեանը լայնանում է, վորովհետև ամեն մի վաճառական ու գործարանատեր ուզում է ոգտագործել բարենպաստ մտենար: Չիթը շուկա յե գալիս շարունակ ավելի ու ավելի մեծ քանակութեամբ: Նրա գինն սկսում է ընկել: Վերջ ի վերջո այնպիսի դուրսից է ստեղծվում, վոր շուկայում ավելի շատ չիթ է լինում, քան հարկավոր է գնորդներին, և նրա գները վերջնականապես ընկնում է: Առևտրականները չեն կարողանում արագ ու ոգտավետ վաճառել այն: Նրանք գաղարում են նոր պարտիաներ պատվիրելուց մե սպասում են գնորդի: Գործարանների աշխատանքը քչանում է: Առժամանակ չիթը դադարում է ոգտակար գործ լինելուց: Բայց շուտով գրութեանը կրկին շակվում է, վորովհետև հետգհետ վաճառվում է առևտրականների գնած ապրանքը և նրանք նորից սկսում են պատվերներ ատլ գործարանատերոջը:

Այսպես ուրեմն, մենք տեսնում ենք, վոր շուկան կանոնավորում է արտադրութեանը գների ոգնութեամբ: Ապրանքի բարձր գինն ոգտակար է դարձնում նրա առևտուրը և կապիտալիստներին մեծ շահույթ է ապրիս: Նրանք սկսում են ուժեղ թափով արտադրել ու տարածել այդ ապրանքը: Բայց շուտով ստաջարկվող ապրանքի քանակն սկսում է դեբաղանցել նրա պահանջը, և նրա գներն ընկնում է: Այն մշակելը դառնում է ավելի քիչ ոգտակար, և նրա արտադրութեանը քչանում է:

Ապրանքի գնի բարձրացումը, վոր կապված է շահույթի բարձրացման հետ, այն հետևանքն է ունենում, վոր այդ ապրանքի արտադրութեանն ավելանում է: Բայց յերբ խիստ շատ ապրանք է հանվում շուկա, նրա գներն ընկնում է և շահույթը քչանում: Հետևանքն այն է լինում, վոր քչանում է նաև արտադրութեանը: Գրներին այս մշտական տատանումն այնպես և ազդում արտադրութեան չափերի վրա, վոր միջին հաշվով նրանք համապատասխանում են շուկայի պահանջներին: Վերև ու ներքև կատարվող այսպիսի աստանումների ոգնութեամբ, ապրանքների արտադրութեանը սահմանվում է այն չափերով, ինչքան մոտախորապես հա-

արտադրութեան կարիքն է: Յեւ այս պատճառով, արտադրութեան սովորական ընթացքի ժամանակ, մենք միշտ կարող ենք չուկարյում գանել այն, ինչ վոր մեզ հարկավոր է:

Գնի տատանումները, սակայն, մնում են վորոշ միջին մակարդակի վրա: Յեւ մեր մեջ հարց է ծագում, թե ինչից է կախված այս կամ այն ապրանքի գները միջին մակարդակը: Ինչից է, որինակ, վոր յերկաթի միջին գները շարունակ նշանակալի չափով ցած են պղնձի միջին գներից կամ անագի միջին գներից: Արդյոք չուկան կարող է պատասխանել այս հարցին: Չե վոր գինը, կարծեք թե, այնտեղ է կազմվում:

Փորձենք բժրունել այս հարցը: Ինչպես է սահմանվում ապրանքի գինը չուկայում: Ամենից առաջ պարզ է, վոր առևտրականի համար սպասարար է վաճառել ավելի բարձր գնով, իսկ գնորդի համար, ընդհակառակը, սպասարար է ցած գինը: Գնորդի ու առևտրականի շահերը հակադիր են: Բայց մյուս կողմից՝ ամեն մի առևտրական գիտե, վոր չափազանց բարձր գինը, յեթե ինքը փորձեր պահանջել այն, գնորդի գնելու ցանկութեանը կը փախցնի, և առևտրականը վոչ միայն չի կարողանա մի շահույթ ստանալ, այլև ընդհանրապես չի կարողանա վաճառել ապրանքը: Ամեն մի առևտրական շահագրգռված է գնորդներին իր մրցակիցներից մյուս առևտրականներից խլելով: Իսկ ի՞նչպես կարող է նա գնորդներին իր կողմը դրամել: Միայն գինը ցածացնելով: Այս հանգամանքը, այսինքն առևտրականների մրցութեանը հենց հասցնում է այն բանին, վոր գները կանգնում են վորոշ համեմատարար ցած մակարդակի վրա:

Հարկավ, յեթե ապրանքը քիչ է, իսկ նրա գնորդները՝ շատ, առևտրականները կարող են բարձրացնել և բարձրացնում են նրա գինը: Յեթե, ընդհակառակը, ապրանքը շատ է, իսկ նրա գնորդները՝ քիչ, ապա, վորպեսզի գտնե վորոշ հասույթ (выручка) ըստանան, առևտրականները հարկադրված են ցածացնել ապրանքի գինը: Մենք այստեղ նորից գալիս ենք գների տատանմանը: Մենք գիտենք, վոր այդ տատանումները կատարվում են ինչ-վոր միջին մակարդակի վրա և ցանկանում է յինք սահմանել, թե ինչից է կախված այդ մակարդակը: Բայց ցանկանալով բացատրել գները չուկայի մրցութեան որենքներով, մենք հասանք այն բանին, վոր բա-

ցատկեցինք միայն գների տատանումները և վոչ թե նրանց միջին մակարդակը:

Շուկայի գները մեզ պատասխան չափեցին այն հարցին, թե ինչու պղնձի գինը շարունակ բարձր է յերկաթի գնից և ցած է, որինակ, վոսկու գնից: Ինչ գրութեան էլ վոր լինի չուկայում, վոսկին իր գնով յերբեք չի հավասարվում պղնձին, իսկ պղինձը—յերկաթին: Ակնհայտ է, վոր այստեղ վոչ թե չուկան է գեր խաղում, այլ մի ինչ-վոր ուրիշ բան: Իսկ ի՞նչն է վորոշում ապրանքի միջին գինը:

Փորձենք մոտենալ մի ուրիշ կողմից: Գուցե, միջին գինը կախված է արտադրութեան ծախքերից: Իրոք, ապրանքի մշակումը կապիտալիստից պահանջում է վորոշ ծախսումներ (հում նյութի, աշխատավարձի, գործի մեջ դրած կապիտալի շիջուցում և այլն): Այս ծախսերն ապրանքի վրա պեղծվ, կապիտալիստը նրանց վրա ավելացնում է սովորական շահույթը և այդպիսով ստանում է ապրանքի գինը: Առաջին հայացքից, կարծեք թե, այս բացատրում է միջին գները, բայց միայն ստաջին հայացքից: Ի՞նչ է սպում այս բացատրութեանը:—Ապրանքի գինը կախված է արտադրութեան ծախքերից: Լավ, իսկ ի՞նչ են արտադրութեան ծախքերը: Գրանք—դարձյալ ապրանքների, այսինքն՝ հում նյութի, մեքենաների, բանվորական ուժի և այլ գներն են: Մենք պետք է նորից հարց գները, թե ինչից են կախված նրանք:

Պարզ է, վոր այս բացատրութեանը վոչինչ չի տալիս: Նա սպում է գները գներով էլ բացատրել: Ապրանքի գինը նա բացատրում է հում նյութի և մեքենաների գնով. իր հերթին, հում նյութի և մեքենաների գները նա բացատրում է նրանց մշակման համար անհրաժեշտ արտադրութեան միջոցների գներով և այսպես անվերջ: Այս բացատրութեան չի լինում, այլ պարզապես Պուտոսից ուղարկում են Պիդատոսի մոտ: Ակնհայտ է, վոր այս հարցը հարկավոր է լուծել բոլորովին այլ կերպ մոտենալով նրան, քան մենք փորձեցինք անել առաջ:

Մենք գիտենք, վոր տեխնիկական զարգացումը, մեքենաների և արտադրութեան յեղանակների յավացումը նշանակալի չափով իջեցնում է ապրանքների գները: Յեթե մենք համեմատենք, որինակ, ձեռքով շինվող մեխի գները մեքենայի սցնութեամբ արտադր-

Վոյ մեխի գնի հեա, ապա միանգամայն մեր աչքին կը խփի նրանց խիտ զանազանությունը: Չեւքով շինվող մեխերը շատ ավելի թանկ էյին, քան մեքենայական յեղանակով մշակվող մեխերը: Մեխերի շինելու վրա առաջներն ավելի շատ ժամանակ ու աշխատանք եր ծախսվում, քան այժմ: Այս ել աղբում եր մեխերի գնի վրա: Կապիտալիստն առաջ պետք է պահեր շատ բանվորներ, վորպեսզի պատրաստեր բախական քանակությամբ մեխ, այժմ պահում է շատ ավելի քիչ: Բանվորական ձեռքերի վարձը, վոր կապիտալիստը հաշվում է իրրե մեխերի ինքնարժեքի մի մաս, այժմ քչանում է, վորովհետև ամեն մի բանվոր սկսել է մի քանի անգամ ավելի շուտ մեխ պատրաստել և հեաեաբար, ամեն մի մեխի համար սկսել է ավելի քիչ ծախք ընկնել բանվորների աշխատափորձի վրա*): Այս ել նպաստեց մեխերի գնի անկմանը:

Այսպիսով, այստեղ գլխավոր դերը խաղաց աշխատանքի արտադրողականության բարձրացումը: Այս մեղ այն մտքին է բերում, վոր գինն ընդհանրապես կախված է ապրանքի մշակման վրա ծախսված աշխատանքից:

Փորձենք ստուգել այս:

ԱՐԺԵԲ

Նախորդ գլխում մենք յեկանք այն յեղրակացության, վոր գինը, ամենայն հավանականությամբ, կախված է այս կամ այն ապրանքի կամ իրի մշակման վրա ծախսված աշխատանքի քանակից:

* Այս կարելի յե պարզաբանել այսպիսի թվական որինսկով. — ասենք, որական, մեկ ուերլի աշխատավարձ ստացող բանվորը մշակում է մի որում 100 հատ ապրանք: Այս դեպքում կապիտալիստի ծախքը բանվորին վարձատրելիս ապրանքի մեկ հատի համար հավասար է մեկ կոպեկի: Բայց յեթե բանվորի աշխատանքի արտադրողականությունը, նոր մեքենաների շնորհիվ, ավելանում է, որինակ, 10 անգամ, այն ժամանակ դրությունը փոխվում է: Այժմ բանվորը՝ 100 հատի փոխարեն մշակում է 1000 հատ, իսկ նրա աշխատավարձը մնացել է նախկինը: Այսպիսով, բանվորին վարձատրելիս այժմ ապրանքի ամեն մի հատի վրա ծախք ընկնում է վոչ թի մեկ կոպեկ, այլ $\frac{1}{10}$ կոպեկ:

Յեթե մենք այժմ փորձենք այս տեսակետով նայել զանազան ապրանքների գներին, ապա այդ միայն կը հաստատի մեր յեղրակացությունը:

Իրոք, վորեև ձորում գտնվող կավը և ավազը, վոչ մի գին չունեն: Բայց նրանք գին են ստանում, յեթե նրանց հանում են ձորից ու բերում աղյուսի գործարանը: Ինչո՞ւ գին ստացան նրանք: վորովհետև նրանց վրա մարդկային աշխատանք գործադրվեց: Ապա, այդ կավից ու ավազից աղյուս են շինում ու թրրում: Հեաեաբար, նրանց վրա ելի աշխատանք ծախսվեց: Արդյոք նրանց գինն ավելացա՞վ: Իհարկե: Աղյուսները, այսինքն՝ վորոչ, ձեռով վերամշակած կավն ու ավազը, շատ ավելի բարձր գին ունեն, քան սղբենական հում նյութը: Բայց ասա այդ աղյուսներից տուն են կառուցում, այսինքն՝ նրանց վրա ծախսում են է՛լ ավելի շատ աշխատանք: Պարզ է, վոր այդ ավելի աշխատանքը միանգամից ազդում է նաև նրանց գնի վրա: Աղյուսից շինած տունը, իհարկե, շատ ավելի թանկ է, քան նրա համար հարկավոր աղյուսները: Այս հասարակ որինակը շատ լավ պարզաբանում է, վոր ապրանքի գինը կախված է նրա մշակման վրա ծախսված աշխատանքի քանակից:

Այժմ մեղ համար պարզվում է, թե ինչու յերկաթի գինը ցած է պղնձի գնից, իսկ պղնձի գինը՝ վոսկու գնից: Յերկաթի արդյունահանության վրա ավելի քիչ աշխատանք է ծախսվում, քան պղնձի արդյունահանության վրա է, իհարկե, ավելի քիչ, քան վոսկու արդյունահանության վրա: Մտխաված աշխատանքի այս զանազանությունը վորոշում է նաև գների զանազանությունը:

Այս կամ այն ապրանքի մշակման համար անհրաժեշտ աշխատանքի քանակը կոչվում է նրա արժեքը: Իսկ ապրանքի գինն ապրանքի արժեքի արտահայտությունն է գրամով:

Այսպես ուրեմն, մենք յեկանք այն յեղրակացության, վոր ապրանքի գինը կախված է նրա արժեքից, այսինքն՝ նրա մեջ ամփոփված աշխատանքից: Բայց այստեղ հարց է ծագում՝ յեթե ապրանքի արժեքը նրա մեջ ամփոփված աշխատանքի քանակն է, ապա աղբնայտ է, վոր անհմուտ աշխատողը, պատրաստելով, որինակ, մի գույք կոշիկ, նրա վրա ավելի շատ աշխատանք կը ծախսի և, հեաեաբար, ավելի մեծ արժեք կստեղծի, քան իր գործում փորձված ու հմուտ կոշիկարը: Կարծեք թե, մենք պետք է այն յեղրակացության գանք, վոր սակավափորձ կոշիկարի կոշիկի գինը

ավելի բարձր է, քան հմուտ կոչկահարի կոչկինը: Պարզ է, վոր այս անհեթեթութունն է: Ինչպե՞ս գուրս գանք այս գծվարությունից:

Յեւքը բավական պարզ է: Բանն այն է, վոր իրի աշխատանքային արժեքը վորոշվում է վոչ թե ամեն մի առանձին բանվորի աշխատանքի քանակով՝ կապված այդ բանվորի փորձվածության ու հմտության հետ, այլ այն միջին քանակով, վոր անհրաժեշտ է այդ իրի մշակման համար: Ամեն մի գործարանում մենք տեսնում ենք, վոր բանվորների մի մասը քիչ է փորձված ու ճարպիկ, մյուս մասը շատ է փորձված, իսկ մեծամասնությունը ներկայացնում է, այսպես կոչված, «վոսկե միջինը»: Սակավափորձների ու անհմուտների ճարպիկ չլինելը հավասարակշռվում է առանձնապես աչքի ընկնող բանվորների ճարպկությամբ և ընդհանուր առմամբ ամբողջ արտադրողականությունը մտանում է «վոսկե միջինին»: Ահա այս միջին աշխատանքը, վոր անհրաժեշտ է իրի մշակման համար, վորոշում է նաև արժեքի մեծությունը:

Բացի այդ, մենք գիտենք, վոր աշխատանքի արտադրողականությունը կախված է արտադրության տեխնիկայից: Պարզ է, վոր ձեռքով պայտ շինող զարբիներ, նրա վրա ավելի շատ աշխատանք է թափում, քան գործարանի բանվորը, վոր այդ պայտը շինում է մեխանիկական յեղանակով: Սակայն, սրանից չի հետևում, վոր դարբնի շինած պայտի արժեքն ավելի բարձր է գործարանի պայտի արժեքից: Այստեղ նույնպես հարկավոր է վորոշ միջին մեծություն վերցնել: Աշխատանքային ծախսումների այս միջին մեծությունը կախված է տեխնիկայի միջին մակարդակից: Յեթե պայտերի մեծամասնությունը մեխանիկորեն է մշակվում, սպա նրանց արժեքը կախված է այն միջին աշխատանքային ծախսումներից, այսինքն միջին ժամանակից, վոր պետք է ծախսել, վորպեսզի մեխանիկական յեղանակով է վոչ թե ձեռքով, այդ պայտերը շինենք:

Այս միջին աշխատանքի ժամանակը կոչվում է հասարակականորեն—անհրաժեշտ աշխատանքի ժամանակ:

Այսպես ուրեմն, այն տեսակետից, վորին մենք հանդեպինք, բոլոր սպրանքները ներկայացնում են մարդկային աշխատանքային ենթարկյալի ծախսման արդյունքներ, աշխատանքի թանձրացումներ (СИЛОУ): Ինչքան շատ հասարակականորեն—անհրաժեշտ աշխատանքի ժամանակ է ամփոփված սպրանքում, այնքան բարձր է նրա

արժեքը, այնքան էլ բարձր է նրա գինը: Այս բացատրում է մեզ մի ուրիշ շատ կարևոր հարց, այն է՝ թե ինչու կարելի չէ ամեն տեսակ նախնադասական սպրանքները համեմատել իրար հետ և փոխանակել:

Յեթե այնպես մտածենք, սպա շատ տարրորինակ կը թվա, վոր կարելի չէ, որինակ, յերկաթը փոխանակել չիթի հետ, չիթը—հացի հետ, հացը—ծծմբաթթվի հետ, ծծմբաթթուն—ծխախոտի և այլն: Չէ՞ վոր ամեն տեսակ փոխանակության ժամանակ դանազան իրերը հավասարեցվում են իրար: Այնհայտ է, վոր յեթե չիթը կարելի չէ փոխանակել յերկաթի հետ (վաճառել չիթ ևս գնել յերկաթ), նրանց միջև պետք է մի ընդհանուր բան լինի: Յերկաթի ու չիթի արտաքին հատկությունների մեջ մենք չենք գտնի այդ ընդհանուրը: Նրանց կշիռը տարբեր է, ամրությունը—նույնպես և այլն: Սակայն, նրանց իրար հավասարեցնելու հնարավորությունը (որինակ՝ հավասարեցնել այսպես—10 արշին չիթը—1 ս. 80 կ.—20 Ֆ. յերկաթի) ցույց է տալիս, վոր նրանց մեջ մի ընդհանուր բան կա: Այդ ընդհանուրն էլ հենց նրանց արժեքն է: Իբրև արժեքներ բոլոր սպրանքները հավասար են իրար: Բայց իբրև իսկական իրեր—նրանք տարբեր են: Նրանց տարբեր վորակները, հատկությունները և առանձնահատկությունները ծառայում են մարդուն իր պահանջների բավարարման համար: Չիթի հատկությունները մեկ են, յերկաթի հատկությունները—ուրիշ: Յեվ մեկը և մյուսները բավարարում են մարդու գանազան կարիքները: Յեվ ահա սպրանքների մարդկային կարիքները բավարարելու հատկությունը կոչվում է նրանց սպառողական արժեք, իսկ սպրանքների իրար հետ փոխանակելու հատկությունը կոչվում է նրանց փոխանակային արժեք:

Ասպրանքները համեմատվում են, իհարկե, վոչ թե իրենց սպառողական արժեքներով, այլ փոխանակային: Սակայն, սպրանքի փոխանակային արժեքը շատ կարևոր գեր է խաղում: Ծուկա կոչիկ դուրս բերող կոչկահարը չի հետաքրքրվում նրա սպառողական արժեքով: Կոչիկը նրան հետաքրքրում է միայն իբրև փոխանակային արժեք: Կոչիկը վաճառելով, նա այն փոխանակում է հացի, մսի և այլնի հետ: Հետևաբար, նրան հետաքրքրում է հացի և մսի սպառողական արժեքը: Ընդհակառակը, նա, ով նրանից գնում է կոչիկը, շահագրգռված է հենց նրա սպառողական արժեքով, նրա՝ իր պահանջները բավարարելու ընդունակությամբ: Նա կոչիկը փոր-

ձում է, չափում է այն: Այս հակադրութեան շնորհիվ էլ կատարվում է գործարքը:

Ապրանքի սպառողական արժեքն ստեղծվում է աշխատանքի անունին վորակների շնորհիվ (դերձակի աշխատանք, դարբնի և այլն): Իսկ փոխանակային ստեղծվում է աշխատանքի քանակային ծախսումով: Վորակապես տարբեր աշխատանքը մենք միշտ կարող ենք համեմատել ծախսված ջանքերի քանակով*): Ահա աշխատանքի հենց այս քանակական կողմն է, վոր դեր է խաղում փոխանակային արժեքի կազմվելու գործում:

Ապրանքի փոխանակային արժեքը նրա մեջ ամփոփված վորոշ քանակությամբ աշխատանքն է: Նա չափվում է ապրանքի մշակման համար անհրաժեշտ աշխատանքի ժամանակի քանակով: Այդ արժեքը, յերբ արտահայտվում է դրամով, կոչվում է գին: Յեղ այստեղ հարց է ծագում, թե ինչու փոխանակային արժեքն արտահայտվում է հենց դրամով և ի՞նչ գեր է խաղում դրամը հասարակական տնտեսության մեջ:

Դ Ր Ա Մ

Շուկայում մենք գործ ունենք ապրանքների վոր թե դների, այլ արժեքների հետ: Վերևը մենք ասացինք, վոր գինն արժեքի դրամական արտահայտությունն է: Ի՞նչ է նշանակում այս:

Պարզության համար սկզբում յենթադրենք, վոր չուկայում չըջանաություն մեջ գտնվող ամբողջ դրամը վոսկի յե (հետո կը գտնանք նաև թղթադրամներին: Մենք գիտենք, վոր ասենք,

*) Այն հարցը, թե ինչպես համեմատել սեպտործ բանվորի աշխատանքը և վորակյալ բանվորի աշխատանքն ըստ աշխատանքային ենթադրյալի ծախսման քանակի գործի ժամանակ, լուծվում է բավական հասարակ ձևով: Սեպտործ բանվորի աշխատանքը վոր մի նախադասարասություն չի պահանջում: Այս պատճառով վորակյալ բանվորի աշխատանքի մեկ ժամը հավասար է անվորակյալ բանվորի մեկ ու կես կամ 2 ժամին: Հաշիվն այստեղ այսպես է.— յենթադրենք մարդու աշխատանքի չըջանը հավասար է 20 տարվա: Տարեկան 300 օր աշխատելով, մարդ կաշխատի ընդամենը 6,000 օր: Բայց վորակյալ բանվորի համար օրան պետք է ավելացնել նաև

թաղիքե վոտնամանների (BALEBRI) գինը 3 օսուրի յե: Այլ կերպ ասած, թաղիքե վոտնամանները կարելի յե հավասարացնել վոսկու վորոշ քանակի (մեր օրինակում—52 դոլլայի): Իսկ ի՞նչն է հնարավորություն տալիս թաղիքե վոտնամանները հավասարեցնել վոսկուն: Ի հարկե, վոր թե այս յերկու ապրանքի սպառողական արժեքը, այլ նրանց փոխանակային արժեքը: Յե՛վ թաղիքե վոտնամանները, և՛ վոսկին մարդկային աշխատանքի արդյունքներ են, ընդվորում մի գույզ թաղիքե վոտնամանի մշակման վրա հարկավոր է ծախսել նույնքան աշխատանք, ինչքան 52 դոլլա վոսկու մշակման վրա: Մի գույզ թաղիքի վոտնամանի և 52 դոլլա վոսկու այս միատեսակ արժեքն էլ հնարավորություն է տալիս նրանց հավասարեցնել: Թաղիքե վոտնամանները կարելի յեր հավասարեցնել վորևե այլ ապրանքի (յերկաթի, պղնձի և այլն): Յեթե այն հավասարեցնում են հենց վոսկուն, ապա միայն վոսկու մի շարք տոտնին հատկությունների շնորհիվ, վորոնք նրան այդ նպատակի համար ամենահարմարն են դարձնում:

Ի հարկե, մենք կարող եյինք արժեքն արտահայտել, օրինակ, յերկաթով (ինչպես արտահայտում եյին հին Հունաստանում), բայց այդ անհարմար կը լիներ: Ինչպիսի «քսակ» պետք է ունենայինք մենք, վորպետքի, ասենք, չուկա տանելինք յերկու ուսուրի յերկաթով: (Հին Հունաստանում, յերբ յերկաթի արժեքը դեռ չուտարձր եր և այն արդյունահանում եյին մեծ դժվարությամբ, հարյուր ուսուրին յերկաթե դրամով տեղափոխելու համար պահանջվում եր յերեք ձի): Վոսկին դրամի նյութ դարձավ այն պատճառով, վոր նա 1) փոքրիկ կշռով ու ծավալով իր մեջ պարունակում է շատ

ուսման չըջանը, ասենք, հինգ տարի կամ 1500 օր: Այսպիսով, ըստացվում է, վոր վորակյալ բանվորը իր իսկական աշխատանքի չըջանում (20 տարի) ոգտադործում է ուսման չըջանում կուտակած աշխատանքը, և՛ նրա ամբողջ աշխատանքը կը լինի 7500 բանվորական օր: Իսկ անվորակյալ բանվորինը կը լինի միայն 6000 բանվորական օր: Բանվորական օրը 8 ժամ հաշվելով, կտտանանք, վոր վորակյալ բանվորի 4 ժամը հավասար է սեպտործ բանվորի 5 ժամին, այսինքն 1 ժամվա մեջ վորակյալ բանվորն ստեղծում է այնքան արժեք, ինչքան սեպտործ բանվորն ստեղծում է 1 և մի քառորդ ժամում:

աջնատանք, այսինքն նրա արժեքը մեծ է, 2) նրա մասերի բաժանելը հարմար է, 3) նա չի ժանգոտում, ինչպես մյուս մետաղները եւ այլն*):

Վարդեսպի ամեն անգամ վաճառքի ու գնումի ժամանակ այս կամ այն քանակութեամբ վոսկին չիչոնն (իսկ առաջներն այդպես ել անում է յին), սկսեցին նրանից ստակ (МОХЕТА) կտրել և պետութեան սկսեց յերաշխափորել այդ ստակներից ամեն մեկի կշիռը: Այսպիսով ել յերևան յեկան մետաղե դրամները (դրամների անունները հաճախ պահում են հին կշռի նշանակումը.—այսպես, Անդրխայում հիմնական դրամական միավորը կոչվում է ֆունտ ստերլինգ, և նրա արտահայտած արժեքն առաջները հավասար եր մեկ ֆունտ արծաթի, Ճրանսիայում նույնպիսի դրամական միավոր եր լիվրը, վոր ելի կշռի չափ է):

Բոլոր ապրանքները դրամի մեջ գտնում են իրենց արժեքի արտահայտութեամբ: Դրամը ծառայում է արժեքի համար իբրև չափանիշ: Այս պատճառով չուկայում գնումի ու վաճառքի ժամանակ միշտ գործ ունեն վոչ թե արժեքների, այլ նրանց դրամական արտահայտութեան—գների հետ: Դրամն ստակի ձևով էլ թագավորում է չուկայում:

Մենք սկզբում ասացինք, վոր դրամի էյությունը բացատրելու համար ստիպված ենք յենթադրելու, թե չուկայում չըջանաութեան մեջ գտնվող ամբողջ դրամը վոսկի յէ: Սակայն, մենք լավ դիտենք, վոր իբր չուկայում միշտ շատ թղթադրամ է լինում: Յեթե հեշտ է բացատրել ապրանքի հավասարեցումը վոսկի դրամին, վորովհետեւ վոսկի դրամի ու ապրանքի արժեքը միասեռակ է, ապա ինչպե՞ս բացատրել այն հանգամանքը, վոր ապրանքները կարելի յէ համագարեցնել թղթի կտորներին, վորոնց արժեքը, ի հարկե, շատ փոքր է:

Այս հարցի պատասխանը տալիս է այն դերը, վոր դրամը խաղում է չուկայում: Այդ դերը հանգում է այն բանին, վոր դրամը փոխանակութեան ժամանակ միջնորդ է հանդիսանում: Մեկ ապ-

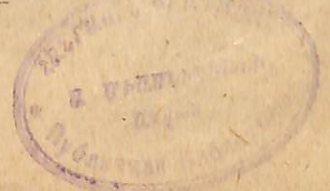
*) Դրամ, այսինքն ընդհանուր փոխանակային ապրանք յեղել են յերբեմն անասունները, յերբեմն գաղանների մորթիքը: Մեզ մոտ ուղղական կոմմունիզմի ստարիներում, յերբ թղթադրամը գին չուներ, այդպիսի դրամական ապրանք եր գտնում ազր:

1903
13425

րանքը մյուսի հետ փոխանակել ցանկանալով, մենք այդ անում ենք դրամի միջնորդ: Դրամն այստեղ հանդիսանում է միայն միջնական մի ողակ: Յերբ դրամը ստակի ձև ստացավ, մենք այլևս չենք հետաքրքրվում նրա իսկական արժեքով: Ստակները մեզ համար կարևոր են իբրև արժեքի նշան: Տաս ուրբանոց վոսկին կարող է 174,28 դոլլայից պակաս կշիռ ունենալ, կարող է մաշվել և այլն, բայց յեթե պետութեանը յերաշխափորել է, վոր ինքը մեշտ այդ վոսկին փոխանակում է լիարժեքի հետ, յեթե ստակի ձևը վոսկուն վորոշ արժեքի ներկայացուցիչ լինելու իրավունք է ապահովել, ապա նրա իսկական արժեքը կարող է մի քիչ ել պակաս լինել: Ստակի ձևն ապահովում է մետաղի կտորների վորոշ արժեքի ներկայացուցիչներ լինելու իրավունքը: Բայց չե՞ վոր նույնպիսի ներկայացուցիչներ կարող են լինել նաև թղթերը, յեթե միայն յերաշխափորվի, վոր նրանք ուղամ մոմենտում կարող են փոխանակվել վոսկուն: Այստեղից ել սկիզբ են առնում թղթադրամները:

Ի հարկե, թղթադրամները տարբերվում են վոսկե դրամներից և նրանց գործունե յութեան ասպարեզը շատ ավելի նեղ է, քան վոսկե դրամների գործունե յութեան ասպարեզը: Միջադրային հաշվեհանրարների ժամանակ, որինակ, հաշվը մեշտ կատարվում է վոսկով և վոչ թե թղթով: Սակայն, ներքին չուկայում վոսկու ներկայացուցչութեան իրավունք ստանալով, թղթադրամներն այստեղ շատ մեծ դեր են խաղում:

Այն որենքները, վորոնց յենթարկվում են թղթադրամները, նույնպես տարբերվում են վոսկե դրամների որենքներից: Վոսկե դրամների այն քանակութեամբ, վոր անհրաժեշտ է, վորպեսզի չուկայում ապրանքների չըջանաութեան անարդել կատարվի, կախված է չուկայի ապրանքների քանակութեանից, նրանց չըջանաութեան արագութեանից և դրամի չըջանաութեան արագութեանից: Ինչքան շատ ապրանք կա չուկայում չըջանաութեան մեջ, այնքան շատ ել դրամ է պահանջվում: Ինչքան արագ են դրամները չըջանաութեան կատարում, այնքան ել քիչ են պահանջվում նրանք: Յեթե չուկա յէ թողնված ավելի շատ վոսկե դրամ, քան այդ պահանջվում է չըջանաութեան համար, ապա նրա մի մասը մնում է բանկերում կամ թագնվում արկղներում: Բայց նրանից ամեն մի առանձին ստակի արժեքը չի պակասում: Բոլորովին այլ է թղթադրամի դրութեանը:

Թղթադրամները վոսկու ներկայացուցիչներն են, շուկայում փոխարկնում են նրան: Պարզ է, վոր նրանց քանակը չպետք է գերազանցե շուկայի համար անհրաժեշտ վոսկի գրամների քանակը: Յեթն թղթադրամ հենց այնքան է բաց թողնված, ինչքան հարկավոր է վոսկին փոխարինելու համար, ապա թղթադրամի ուրբու գնորդական ուժը հավասար է վոսկի ուրբու գնորդական ուժին: Բայց յեթն թղթադրամ յերկու անգամ ավելի յե բաց թողնված, քան չրջանառութեան համար անհրաժեշտ է վոսկի, այն ժամանակ նրա գնորդական ընդունակութունը յերկու անգամ ընկնում է, վորովհետև թղթադրամը միայն փոխարինում է վոսկի գրամին: Թղթադրամներին այդ ամբողջ գումարով կարելի կը լինի գնել միայն այն, ինչ կարելի կը լիներ գնել մի վոսկով: Այս գեղքում թղթադրամի մեկ ուրբին հավասար կը լինի վոսկու հիսուն կոպեկին:

Մենք Խորհրդային Միութեան մեջ շատ լավ կարող եյինք դիտել այս պատկերը: Իմպերիալիստական ու քաղաքացիական պատերազմի ազդեցութեան տակ մեր արտադրութունը ստատիկ կըրճատվում էր, և շուկայում չըջանառութուն կատարող ապրանքների քանակը՝ իջանում: Այս նշանակում էր, վոր շուկային հարկավոր է ավելի քիչ վոսկի գրամ, քան առաջները: Վոսկու փոխարեն մեզ մոտ չըջանառութեան մեջ եյին միայն թղթադրամներ, ընդ վորում, նախ քանակը շարունակ մեծածառն էր: Իսկ վորովհետև թղթադրամները պետք է փոխարինեյին վոսկի գրամներին, այդ պատճառով նրանց գնորդական ուժն սկսեց արագ ընկնել: Հետևանքն այն յեղավ, վոր մենք սկսեցինք հաշիւ միլիոններով ու միլիարդներով, վորոնց գնորդական ուժը հավասար էր կոպեկներին և ուրբիներին:

Խորհրդային իշխանութեան կատարած գրամական ռեֆորմը կայանում էր նրանում, վոր արժեքազուրկ թղթադրամների փոխարեն բաց թողնվեցին նորերը—չերվոնեցները—վորոնք յերաչխովորված եյին վոսկով: Այդ չերվոնեցներն այն հաշիւով բաց թողնուցին, վորպեսզի նրանց քանակը չը գերազանցի շուկային անհրաժեշտ վոսկի գրամների քանակը: Սրա շնորհիւ գրամի անկումը դադարեց և չերվոնեցը հաստատուն վալյուտա դուրս յեկավ:

Իհարկէ, յեթն այժմ Խորհրդային կառավարութեանն սկսի չերվոնեցներ բաց թողնել, չհամակերպվելով շուկայի աճմանն ու

արտադրութեան ընդլայնմանը, այն ժամանակ նրանք էլ կսկսեն ընկնել: Բայց բաց թողնված չերվոնեցների քանակը չի անցնում շուկայի հարկավոր վոսկի ուրբիների քանակի սահմանից այն կողմը: Այս պատճառով էլ չերվոնեցը չի ընկնում: Իսկ նրա գնորդական ընդունակութունը կախված է այն բանից, վոր նա հանգիստնում է վոսկի ուրբու ներկայացուցիչն ու տեղակալը:

ՀԱՎԵԼՅԱԼ ԱՐԺԵԳ

Կապիտալիստը վարում է իր գործը, վորպեսզի շահույթ ստանա: Իր գործարաններում ապրանք արտադրելով, նա այն վաճառում է շուկայում: Այդ վաճառքը ծածկում է նրա ծախքերը և նրան տալիս նաև վորոչ լրացուցիչ գումար—շահույթ: Վորտեղից է ստացվում այդ շահույթը:

Մենք դիտենք, վոր ապրանքների գինը նրանց՝ գրամով արտահայտված՝ աշխատանքային արժեքն է: Ապրանքները վաճառվում են իրենց արժեքով: Իսկ ինչպե՞ս է հնարավոր լինում շահույթ ստանալ այստեղ:

Շահույթը չի կարող ստեղծվել առևտրում: Չի կարող այն պատճառով, վոր ապրանքները վաճառվում են իրենց արժեքին համապատասխանող գնով: Յեթն ապրանք վաճառելով, կապիտալիստները նրա վրա արժեքից բացի հավելում են յեյն, ապա նրանք շահույթ ստանալով իբրև վաճառողներ, այն կը կորցնեյին իբրև գնորդներ (հում նյութ, մեքենաներ և այլն գնելով): Այն ժամանակ կատացվեր, վոր կապիտալիստ գասակարգն առհասարակ յեկամուտի վոչ մի աղբյուր չունի: Սակայն, մենք գիտենք, վոր իբրք կապիտալիստ գասակարգի յեկամուտը շատ մեծ է: Այս պատճառով մենք պետք է յենթադրենք, վոր կապիտալիստ գասակարգի շահույթն առևտրում չի ստեղծվում:

Կապիտալիստ գասակարգի յեկամուտը կախված է ինչ-վոր պատճառներից, վորոնք պայմանավորված են հենց արտադրութունով: Փորձենք ըմբռնել այդ պատճառները:

Կապիտալիստը բանվորական ուժ է գնում շուկայում: Այդ բանվորական ուժի գինն աշխատավարձն է: Ինչի՞ց է կախված աշխատավարձի բարձրութունը, այսինքն բանվորական ուժի գինը: Սրա արժեքից, ինչպես ամեն տեսակ ապրանքինն է: Իսկ ի՞նչ է

բանվորական ուժի արժեքը: Այդ այն ապրանքների արժեքն է, վորոնք հարկավոր են բանվորին պահելու և պաշտպանելու այն մահարդակի վրա, վոր նա կարողանա աշխատել: Ուրիշ խոսքով, բանվորական ուժի արժեքը կազմվում է բանվորի սպառման համար անհրաժեշտ ապրանքների արժեքից: Այն աշխատանքը, վոր հասարակությունը ծախսում է բանվորին հարկավոր ֆիզիքական մահարդակի վրա պահելու և պաշտպանելու համար, վորոշում է նաև նրա բանվորական ուժի արժեքը:

Կապիտալիստը բանվորական ուժն ըստ իր արժեքի գենլով, սպառում է այն, այսինքն հարկադրում է բանվորին աշխատել: Աշխատանքի պրոցեսը կապիտալիստի կողմից բանվորական ուժի սպառման պրոցեսն է: Աշխատանքի պրոցեսում բանվորն ստեղծում է նոր արժեք, այսինքն հում նյութին ավելացնում է աշխատանքի նոր բաժին: Բանվորի աշխատանքի արդյունքի արժեքն ավելի բարձր է հում նյութի արժեքից: Բանվորը հում նյութին ավելացնելով իր աշխատանքը, մեծացնում է նրա արժեքը: Մենք այժմ հարցնում ենք՝ արդյոք հավասար է բանվորի ստեղծած նոր արժեքը նրա բանվորական ուժի արժեքին: Յեթե հավասար լիներ, ապա կապիտալիստը պարաստ ապրանքն իր արժեքով վաճառելով, վոչինչ չեր ստանա: Կապիտալիստը վճարելով բանվորին նրա բանվորական ուժի արժեքը, բանվորից կստանար հավասար հատուցում աշխատանքի արդյունքով: Նա վոչ մի շահույթ չեր ունենա:

Բայց իրոք, բանվորն աշխատելով՝ ստեղծում է ավելի մեծ արժեք, քան իր բանվորական ուժի արժեքն է: Այս պայտճառով կապիտալիստն ստանում է վորոշ ավել արժեք, վոր հասնում է նրան ձրիաբար: Բանվորի աշխատանքի արդյունքի արժեքի և նրա բանվորական ուժի արժեքի միջև յեղած այս տարբերությունը կոչվում է հավելյալ արժեք:

Պարզենք այս մի հասարակ որինակով: Յենթադրենք, վոր աշխատանքի մի ժամում ստեղծվում է՝ դրամով պրտահայտված՝ մեկ ուսրրու արժեք: Յենթադրենք նույնպես, վոր բանվորական ուժի որական արժեքը (այսինքն այն ապրանքների, վորոնք անհրաժեշտ են բանվորի կյանքը պահպանելու համար) հավասար է աշխատանքի չորս ժամի: Այն ժամանակ նրա գինը հավասար է 4 ուսրրու: Կապիտալիստն որական՝ չորս ուսրրով գնում է բան-

վորական ուժը և բանվորին հարկադրում է աշխատել որական 8 ժամ: 8 ժամում ստեղծում է 8 ժամվա աշխատանքի հավասար արժեք: Այսպիսով, կապիտալիստը բանվորից ստանում է 4 ժամվա աշխատանք, վորի ժամանակ բանվորը հատուցանում է (այսինքն վերադարձնում է տնտեսատիրոջը) իր բանվորական ուժի գինը, և 4 ժամվա աշխատանք, վորի ժամանակ բանվորը ձրիաբար արժեք է ստեղծում կապիտալիստի համար: Առաջին չորս ժամը կկոչվի անհրաժեշտ աշխատանքի ժամանակ, յերկրորդը—հավելյալ աշխատանքի ժամանակ: Այս հավելյալ աշխատանքի ժամանակ բանվորն ստեղծում է կապիտալիստի համար նոր, կապիտալիստի կողմից չվարձատրված, արժեք: Մեր որինակում այն հավասար է 4 ժամի: Այս արժեքն էլ կոչվում է հավելյալ արժեք: Այս հավելյալ արժեքի վաճառքը կապիտալիստին տալիս է չորս ուսրրու զուտ ոգուտ:

Այսպիսով մենք տեսնում ենք, վոր կապիտալիստի շահույթն ստեղծվում է այն բանի շնորհիվ, վոր նա շահադործում է բանվորին: Նա ձրի յուրացնում է բանվորի աշխատանքի արդյունքի մի մասը: Այս յուրացրած արդյունքի վաճառքն էլ կազմում է նրա յեկամուտի աղբյուրը:

Գործարանատիրոջ ամբողջ կապիտալը, այս տեսակետից, մենք կարող ենք յերկու մասի բաժանել: Կապիտալի մի մասը, վոր ամփոփված է հում նյութի մեքենաների և այլնի մեջ, արտագրության պրոցեսում, իրը արժեք, չի փոխվում: Ամորտիզացիան*) պարզապես ավելացնում են արտադրվող ապրանքի արժեքին: Իսկ կապիտալի այն մասը, վոր ամփոփված է աշխատավարձի վրա ծախսված դրամը բանվորը վոչ միայն հատուցանում է, այլև, բացի դրանից, ստեղծում է նոր արդյունք, վորի համար չի վարձատրվում: Կապիտալի առաջին մասն անվանում են մշտական կապիտալ, իսկ յերկրորդը—փոփոխական կապիտալ:

Պարզ է, վոր ինչքան մեծ է գործարանատիրոջ փոփոխական կապիտալը, այլ խոսքով, ինչքան շատ բանվոր է դրադված կապիտալիստի մոտ, այնքան ավելի շատ է նրա ստացած հավելյալ արժեքը, նշնակում է նաև շահույթը: Այս պատճառով բոլոր կապիտալիստները ձգտում են լայնացնել իրենց արտադրությունը:

*) Այսինքն ծախսված կապիտալի չիջուցում:

Պարզ և նույնպես, վոր կապիտալիստն ուզում է բոլոր հնարավոր միջոցներով մեծացնել բանվորի շահագործումը, այսինքն նրանից քամել ավելի շատ հավելյալ աշխատանք: Այս կարելի չէ անել յերկու յեղանակառով՝ ա) բանվորական որը յերկարացնելով և բ) անհրաժեշտ աշխատանքի ժամանակը քչացնելով:

Բանվորական որը յերկարացնելը հանդիպում է մի շարք արգելքների: Բանվորները կազմակերպված ձևով (արհեստակցական միութիւնների միջոցով) պայքարում են ավելի կարճ որովա համար: Ինչքան ավելի ուժեղ է զարգանում կապիտալիզմը, այնքան ավելի ուժեղ ու կազմակերպված է դառնում բանվորական շարժումը: Այս պատճառով կապիտալիստները հարկադրված են սահմանափակել իրենց ախորժակները և կրճատել բանվորական որը:

Անհրաժեշտ աշխատանքի ժամանակը քչացնելուն հասնում են բանվորական ուժի արժեքի քչացման միջոցով: Այդ արժեքը կարելի չէ քչացնել, այն ապրանքների արժեքը իջեցնելով, վոր սպառում է բանվորը: Տեխնիկական լավացումները և աշխատանքի արտադրողականութեան բարձրացումն արդյունաբերութեան այն ճյուղերում, վորոնք պատրաստում են մասոպայական սպառման առարկաներ, այսպիսով, մեծ նշանակութիւն ունեն կապիտալիստի ստացած հավելյալ արժեքի մեծացման գործում: Աշխատանքի արտադրողականութեան բարձրացումը ցածրացնում է ապրանքների արժեքը: Իսկ ապրանքների արժեքի այս ցածրացումը նշանակում է նաև բանվորական ուժի արժեքի ցածրացում: Հետևանքն այն է լինում, վոր անհրաժեշտ աշխատանքի ժամանակը քչանում է, իսկ հավելյալինն աճում է նրա հաշիին:

ՀԱՎԵԼՅԱԼ ԱՐԺԵՔԻ ԲԱՇԽՈՒՄԸ

Այսպես ուրեմն, գործարանատիրոջ յեկամուտի, նրա շահույթի հիմքը նրա յուրացրած հավելյալ արդյունքն է: Բայց վո՞րտեղից է ստանում իր շահույթն առևտրականը: Վո՞րտեղից է սկիզբ առնում բանկերի ստացած տոկոսը և հողատերերի ստացած սեփական: Կարծեք թե վո՞չ առևտրականը, վո՞չ բանկերը, վո՞չ եւ հողատերն անմիջական կապ չունեն արտադրութեան հետ և չեն կարող հավելյալ արժեք հափշտակել: Սակայն, իրոք բանն այդ-

պես չէ: Ամբողջ կապիտալիստ դասակարգի յեկամուտները կախված են հավելյալ արժեքից:

Գործարանատերը, վոր հավելյալ արժեքն ստանում է ապրանքի ձևով և չուկայում այն վերածում է գրամի, բմբուրն իրեն չի պահում: Ամենից առաջ նա պետք է իր ապրանքը վաճառի առևտրականին արժեքից մի քիչ ցած (մեծածախս գնով): Իսկ առեւտրականը, վոր վաճառում է ապրանքն իր արժեքով, այդպիսով ստանում է իր բաժին շահույթը: Այդ կապիտալիստը տալիս է իր հավելյալ արժեքի մի մասը բանկերին իրեն տուկոս նրա շնորհած կապիտալի: Այսպես հավելյալ արժեքի մի մասն ընկնում է բանկերի ձեռքը: Վերջապես հողատերերի սեփական նույնպես կազմվում է հավելյալ արժեքից: Գործարանատերն այն վճարում է հողից ոգտվելու համար: Հետևանքն այն է լինում, վոր ամբողջ հավելյալ արժեքից գործարանատիրոջը մնում է միայն նրա համեմատաբար փոքրիկ մասը:

Հավելյալ արժեքի այսպիսի բաշխումը կապիտալիստ դասակարգի անդամների մեջ, իհարկէ, խաղաղ չի կատարվում: Կապիտալիստների զանազան խմբակների միջև մշտական պայքար է տեղի ունենում հավելյալ արժեքի իրենց հասնող բաժինը մեծացնելու համար: Գործարանատերը, սրինակ, ինքն է սկսում կազմակերպել մանրածախս առեւտուրը: Այս յեղանակով նրան հաջողվում է իրեն պահել հավելյալ արժեքի այն մասը, վոր առաջ հասնում էր առևտրականին: Բանկերը նույնպես ջանում է մեծացնել իր բաժինը: Նա սկսում է ինքը կազմակերպել արտադրութեանը և, այդպիսով, ստանալ վոչ թե հավելյալ արժեքի մի մասը, այլ բոլորը:

Հավելյալ արժեքը հանդիսանում է կապիտալիստ դասակարգի գոյութեան հիմքը: Այդ դասակարգի անդամների բոլոր յեկամուտները նրկայացնում են հավելյալ արժեքի հետևանքը: Կապիտալիստների դասակարգն այդ հավելյալ արժեքով պահում է և այն բոլորը, ինչ նրան հարկավոր է իր տիրապետույունն ամրացնելու համար:

Նա հավելյալ արժեքի մի մասը իրեն հարկ տալիս է պետութեանը, և այդ մասը գործադրվում է կապիտալիստների տիրապետութեանը պաշտպանող պետական չինովնիկական ու սոցիալական ապարատը պահելու վրա: Նրա մի մասը նա տալիս է տեր-

տերներին, վորպեսզի նրանք աշխատավոր մասսաների մեջ ազի-
տացիա անեն կապիտալիստների ոգտին: Նրա վորոշ մասը նա
հատկացնում է և այն բանին, վորպեսզի ուսումնական հիմնարկ-
ներ պահի, վորտեղ քարոզեն բուրժուական հայացքներ և սոցի-
րեցնեն բուրժուական գիտութուն:

Այս պատճառով ամբողջ կապիտալիստական հասարակու-
թյունը կարելի չէ բաժնել յերկու մասի, այն է՝ մի մաս, վոր ա-
պրում է անձնական աշխատանքով և ստեղծում է արժեքներ և մի
մաս, վոր նոր արժեքներ չստեղծելով, սպրում է հավելյալ արժեքի
հաշվին: Հավելյալ արժեք ստեղծող աշխատանքը կոչվում է ար-
տադրողական աշխատանք, իսկ այն աշխատանքը, վոր հավելյալ
արժեք չի ստեղծում՝ անարտադրական աշխատանք:

ԱՐԽԱՏԱՎԱՐԸ

Վերևում ասացինք, վոր աշխատավարձը բանվորական ուժի
գինն է: Այդ գինը նրա արժեքի արտահայտությունն է՝ գրամա-
կան ձևով: Իսկ բանվորական ուժի արժեքը կախված է այն ապ-
րանքների արժեքից, վորոնք անհրաժեշտ են բնավորի սպառման և
գոյության համար:

Հիմա դուք մի շարք հարցեր կտաք.

Կապիտալիստը չի՞ ձգտում իջեցնել աշխատավարձը, վորքան
այդ հնարավոր է: Աշխատավարձը չի կարող բանվորական ուժի
իսկական գնից ավելի ցածր լինել, յեթե կապիտալիստին հաջողվի
բանվորների ընդգրկությունը կտարել: Յեվ ընդհակառակը, մի-
թե հաջող գործադուլների միջոցով ու իրենց կազմակերպած ու-
թյամբ բանվորները չեն կարող աշխատավարձն այնքան բարձրա-
ցնել, վոր դա գերազանցի բանվորական ուժի իսկական արժեքին:
Փորձենք այս հարցերը լուծել:

Կապիտալիստը ձգտում է բանվորի աշխատավարձն իջեցնել,
վորքան այդ հնարավոր է: Բայց հարց է առաջ գալիս, թե ար-
դյոք նա կարո՞ղ է յերկարատե ժամանակ աշխատավարձն այնպիսի
մակարդակի վրա պահել, վոր դա բանվորական ուժի արժեքից ցածր
լինի: Կապիտալիստական հասարակության մեխանիկան հենց
ինքն այնպես է, վոր դա անկարելի չէ անել: Յեթե աշխատավարձը
յերկար ժամանակ բանվորի բանվորական ուժի արժեքից ցածր մա-

կարգակի վրա չէ դնվում, այդ նշանակում է, վոր բանվորը չի
կարող բավարարութուն տալ իր բոլոր պահանջներին: Նա կուշտ
չի ուսում, վատ է հագնվում, նրա որդանիզմը քայքայվում է,
նրա աշխատանքի արտադրողականութունն ընկնում է, ընկնում է
նույսպես նրա աշխատունակութունը և այլն: Փաստեր շատ կան.
հիշեք քաղաքացիական կռիվների ժամանակները, յերբ աշխատա-
վարձը բանվորական ուժի արժեքից շատ ցածր էր: Արդյունաբե-
ությունն այն ժամանակ կանգ էր առել, կամ մի կերպ քարշ էր
գալիս, վորովհետև նրա ամենազլխավոր բաղկացուցիչ ուժերից
մեկը—այսինքն բանվորը—անկամն վիճակի յեր հասել:

Ճիշտ նույն դրությունը կստեղծվեր, յեթե կապիտալիստ-
ներն աշխատավարձը շատ ցածրացնեյին: Կապիտալիստական ար-
տադրութունն անհնար է առանց պրոլետարիատի: Այդ պատճա-
ռով էլ կապիտալիստները չեն կարող պրոլետարիատին այնպիսի
վիճակի մեջ դնել, վոր նա վերջնականապես քայքայվի: Նրանք
պետք է այդ պրոլետարիատին տան հասարակական արդյունքի
բավականաչափ մասը՝ վորպես աշխատավարձ: Այդ մասը պետք է
լինի այնքան, վոր բանվոր դասակարգը կարողանա վերականգ-
նել իր ուժերը, կամ, ինչպես ասում են կարողանա վերարտադրել
իրեն: Հասկանելի չէ, այստեղ բանը միայն այն չէ, վոր բանվորը
վերականգնի միայն իր սեփական ուժերը, վոր ծախսել է աշխա-
տանքի պրոցեսի ընթացքում, այլ և այն է, վոր նա սպասովի նան
իր փոխարինողին, վորպեսզի վերջինս բոնի իր տեղն այն ժամա-
նակ, յերբ ինքը շարքից դուրս կգա: Այլ խոսքերով, աշխատա-
վարձը պետք է ծածկի վոչ միայն բանվորի իր անհրաժեշտ կա-
րիքները, այլ և իր ընտանիքի անաշխատունակ անդամների կա-
րիքները: Այլապես բանվոր դասակարգը ինքն իրեն չի կարող
վերարտադրել:

Այդպիսով կապիտալիստները կամա թե ակամա պետք է
բանվորներին այնպիսի վարձ տան, վոր այդ վարձը բավարարի
բանվորների բոլոր կարիքներին: Իհարկե, հաճախ պատահում է,
վոր աշխատավարձը բանվորական ուժի արժեքից ցածր է իջնում:
Բայց այդ շեղումը միշտ հավասարակշռվում է հակառակով, այ-
սինքն՝ այն գեպքերով, յերբ աշխատավարձը բանվորական ուժի
արժեքից վեր է բարձրանում: Ընդհանուր առմամբ այդ տատա-
նումները կատարվում են վորոշ մակարդակի շուրջը (ինչպես է

այլ ապրանքների գները), վորը հենց հանդիսանում է բանվորական ուժի արտահայտութունը:

Իրչա՞ն աշխատավարձը կապիտալիստական հասարակութւյան մեջ չի կարող բարձրանալ բանվորական ուժի արժեքից վեր եւ ձեռկան կերպով այդ բարձր մակարդակի վրա մնալ: Բանվորները խիստ շահադրդոված են, վոր ամէլահա հասարակական արդյունքի իրենց բաժինը, վորն ստնում են նրանք աշխատավարձի ձեով: Այդ ավելացման համար նրանք պայքար են մղում ամենավճռական յեղանկով: Արհեստակցական ամբողջ շարժումը զգալի չափով հենց այդ նպատակն է հետապնդում: Թվում է, թէ ուժեղ կազմակերպվածութւյան, ուժեղ արհմիութւյուններ ունենալու և վճռական պայքար մղելու ղեպըում բանվորները կարող են գործադուների, յելույթների և այլ միջոցներով ստիպել, վոր իրենց աշխատավարձը բարձարցվի: Կապիտալիստներն ստիպված կլինեն յայդ անել:

Սակայն, այդ տեղի չի ունենում: Իրականութւյան մեջ միայն առանձնապես բարենպաստ պայմանները (արդյունաբերական վերելք, բանվոր ձեռքերի պակասը և այլն) թույլ են տալիս բանվորներին, վոր իրենց աշխատավարձը համեմատաբար վեր բարձրացնեն: Բայց այդ ղեպըերումն էլ աշխատավարձը չի կարող յերկար ժամանակ պահվել բարձր մակարդակի վրա: Տնտեսական պայմանների փոխվելը (վերելք թուլացում, գործադուրկ բանվորների թիվ ավելացում և այլն) խտույն ազդում է նաև աշխատավարձի վրա:

Ինչպես էլ կազմակերպված լինի բանվորական շարժումը, ինչքան էլ ուժեղ լինեն արհեստակցական միութւյունները, այնուամենայնիւ կապիտալիզմի պայմաններում, սոր վորտի զգալի մասը արհմիութւյունները չեն ընդգրկում: Տնտեսապես քայքայված բոլոր արհեստավորներն ու գյուղացիք, վորոնք նոր են բանվոր դարձել, բազմաթիվ հին բանվորները, վորոնք զեռ չեն ազատազրվել «բարեգործ տիրոջ» վերաբերմամբ ունեցած բուրժուական հայացքներից, բազմաթիվ հետամնաց բանվորներ և վերջապես, բուրժուազիայի կողմից պահվող շարեյկրեխերները (գործադուրները խանդարողները), — չէ, վոր այդ բոլորը ջանջախում են արհմիութւյուններին — կազմակերպված բանվորների բոլոր ջանքերը: Բացի այդ, գործադուրները՝ պայքարի գլխավոր

միջոցը — չեն կարող յերկար տեւել, վորովհետեւ գործադուրի ժամանակաշրջանում բանվորները քաղց ու ամեն տեսակ գրկանքներ են կրում: Յեթե տնտեսական պայմաններն այնպես չեն դասավորված, վոր կապիտալիստը կարիք ունենա շտապ կերպով առաջ տանել իր արտադրութւյունը, — այդ ղեպըում անկարող է համենայն զեպս ավելի շատ գլխանալ, քան բանվորները: Վերջի վերջո ստիպում է բանվորներին համաձայնել կապիտալիստի պայմաններին, ու հաղթանակն, այդպիսով, կապիտալիստն է տանում*):

Այդպիսով կապիտալիստական հասարակութւյան մեջ աշխատավարձն ընդհանրապես պահվում է այնպիսի մակարդակի վրա, վոր դրանով գնված արդյունքը հազիվ բավարարում է բանվորի կարիքներին: Բայց այս կետում ուրիշ հարց է առաջ գալիս: Մենք գիտենք, վոր բանվորների զանազան կատեգորիաների աշխատավարձի մակարդակը նույնը չէ: Վորակավոր բանվորն ստանում է ավելի, քան վորակ չունեցողը, ու վորքան վորակի տարբերութւյունը մեծ է, այնքան էլ մեծ է աշխատավարձի տարբերութւյունը: Հարց է առաջ գալիս՝ արդյոք դա վորեւէ կապ ունի՞ բանվորական ուժի արժեքի հետ:

Այդ հարցին պատասխանելու համար մենք չպետք է հիշենք հասարակ և վորակյալ աշխատանքի միջև յեղած տարբերութւյունը: Յերբ մենք խոսում էյինք արժեքի մասին, մատնանչե-

*) Սակայն, յերբեմն ժամանակաշրջաններ են յեղել, յերբ աշխատավարձը միջին մակարդակից բարձր ու ցածր է կանգնած մընացել բավական յերկար ժամանակ՝ վորոչ պայմաններում ու բանվորները վորոչ խմբի վերաբերմամբ: Այդպես, Անգլիայում, անգլյալ դարի սկզբին բանվորների մեծամասնութւյան վիճակը սարսափելի յեր: Նրանք բացահայտ կերպով ալյասերվում էին, իսկ կապիտալը դրանց փոխաբնում էր քայքայված արհեստավորներով և տնայնագործներով: Ընդհակառակը, 19-րդ դարի յերկրորդ կեսին, յերբ անգլիական կապիտալիստները համաշխարհային առևտրի մենաշնորհը համարյա ամբողջովին իրենց ձեռքն էյին դրել և հսկայական ոգուտներ էյին ստանում, բանվորների զգալի մասին հաջողվեց յերկար ժամանակ այնպիսի աշխատավարձ ստանալ, վոր միջինից շատ բարձր էր:

ցինք, վոր վորակյալ բանվորը մի ժամվա աշխատանքով ավելի արժեք է ստեղծում, քան հասարակ բանվորը: Մենք դա բացատրեցինք նրանով, վոր վորակյալ աշխատանքը վորոչ նախապատրաստութուն, վարժութուն, նախնական ուսուցում է պահանջում: Պարզ է, վոր այդ ուսուցումը բանվորից վորոչ նյութական ծախսեր է պահանջում: Բացի այդ, իր վորակը հարկ յեղած բարձրութեան վրա պահելու համար, վորակյալ բանվորը պետք է բավարարի մի շարք լրացուցիչ կարիքների վորպիսիք չունի/սեագործ բանվորը, կամ վորոնց բավարարումը պարտադիր չէ (կապիտալիզմի տեսակետով) նրա համար: Այդպես, որինակ, վորակյալ բանվորը պետք է գրագետ լինի ու վորքան ավելի բարձր է նրա վորակը, այնքան էլ նրա գրագիտութունը բարձր պետք է լինի: Իսկ գրագիտութունը պետք է պահպանվի մշտական ընթացքանութեամբ: Այս կերպ վորակյալ բանվորը պարտադիր կերպով լրագրի, գրքի և այլնի կարիք է գրում (այդպիսի կարիք սեւագործ բանվորն էլ կարող է ունենալ, բայց դրա բավարարումը, կապիտալիստական արտադրութեան տեսակետով, բանվորի համար անհրաժեշտ չէ): Բացի այդ, վորակավորումը մշտական կատարելագործում ու լրացում է պահանջում: Բանվորը պետք է հաճախի տեխնիկական թասընթացներ, լրացնի իր գիտելիքների պաշարը և այլն: Այդ բոլորն, այսպիսով, բանվորի կարիքների չըջանն ընդլայնում է: Բացի այդ, իդուր են կարծում, թե վորակյալ բանվորի աշխատանքը «ավելի հեշտ է», այսինքն աշխատանքային ենեղիայի ավելի քիչ ծախսման հետ է կապված, քան սեագործ բանվորի աշխատանքը: Հաճախ միանգամայն հակառակն է սեղի ունենում: Ճիշտ է, բեռնողը իր բանվորական որվա ընթացքում չափազանց շատ Փիզիքական ջանք է գործադրում: Շատ կերակուր և տեսական հանգիստ է պահանջվում, վոր նա կարողանա վերականգնել իր ուժերը: Բայց, որինակ, վորակյալ ջուհակը, վոր միաժամանակ 20-30 գազգյահի աշխատանքին է հետևում, բեռնողից վո՛չ թե պակաս, այլ ավելի ջանքեր է թափում, միայն թե այդ ջանքերն այլ բնույթ ունեն: Նա շատ մտավոր ենեղիա յե ծախում. նրա ուշադրութունը միշտ պետք է լարված լինի, շարժումները խիստ հաշված, ճշգրիտ և ճշտապահ պիտի լինեն, նա պետք է արագութեամբ վազվզի մի գազգյահից մյուսը, հետևի դրանց աշխատանքին-

րին, ուղղի նրանց բոլոր թերութեւնները և այլն: Ի վերջո, չնայած վոր նա ծանրութեւններ չի կրել, ինչպես բեռնողը, այլ արհեստանոցում հեշտ ու հանգիստ գնացել յեկել է, բանվորական որվա վերջին նա բեռնողից շատ ավելի է հոգնում ու նրա գործադրած ենեղիան շատ ավելի յե բեռնողի գործադրած ենեղիայից: Իր ուժերը վերականգնելու համար նա շատ ավելի բանի կարիք ունի, քան բեռնողը՝ ավելի յե, վո՛չ թե կերակրի կամ քունի քանակի տեսակետով, այլ ավելի սննդարար ու լավագույն սնունդի իմաստով:

Այս բոլոր հանդամանքները վորակյալ բանվորական ուժի արժեքն ավելի յեն բարձրացնում, քան անվորակ բանվորական ուժի արժեքը: Այլ խոսքերով, վորակյալ բանվորի անհրաժեշտ կարիքների բավարարումն հասարակական աշխատանքի ավելի մեծ ծախս է պահանջում, քան սեագործ բանվորի կարիքների բավարարումը: Այդ պատճառով է, վոր վորակավոր բանվորի աշխատավարձն այն չափով է բարձր, վորչափ բարձր է նրա վորակը:

ԿԱՊԻՏԱԼԻԶՄԻ ԽՈՐՏԱԿՈՒՄԸ

Մենք քննեցինք կապիտալիստական սնտեսութեան ամենագլխավոր խնդիրները: Փորձենք յաժմ տալ նրա ընդհանուր պատկերը:

Կապիտալիստական հասարակութեան մեջ մենք յերեք մեծ դասակարգ ենք տեսնում՝ խոշոր սեփականատերերի դասակարգ կամ բուրժուազիա (կալվածատերեր, բանկիրներ, Փարրիկանտներ), մանր սեփականատերերի դասակարգ կամ մանր բուրժուազիա (արհեստավորներ, գյուղացիներ, սնայնագործներ և այլն), և չունևոր բանվորների դասակարգ կամ պրոլետարիատ: Կապիտալիստական հասարակութեան մեջ ստեղծված ամբողջ արդդյունքը բաշխվում է այս յերեք դասակարգերի միջև: Բուրժուազիան իր ձեռքն է պահում բոլոր խոշոր Փարրիկանտներն ու գործարանները և զրա շնորհիվ ստանում է հավելյալ արդյունք: Բանվոր դասակարգը վաճառում է իր բանվորական ուժը, և, ի հաշիվ այս վաճառման, նույնպես ստանում է հասարակական արդյունքի վորոչ մասը: Վերջապես մանր բուրժուազիան, վոր

մասնակցում է հասարակական արտադրութեան պրոցեսին մեջ, նույնպես ստանում է իր բաժինը հասարակական արդյունքից: Մի կողմից խոշոր կապիտալիստի շահագործման առարկան հանդիսանալով, իսկ մյուս կողմից ինքը բանվոր գասակարգին շահագործել փորձելով, այս գասակարգը բուրժուազիայի և պրոլետարիատի միջև միջին տեղ է բռնում:

Կապիտալիստական զարգացման ընթացքն աստիճանաբար փոխում է այս պատկերը հետևյալ ուղղութեամբ:—Բուրժուազ գասակարգը թիվով նվազում է, բայց նրա հարստութեանը արագութեամբ ավելանում է: Մանր բուրժուազիան աստիճանաբար քայքայվում է բանվորի վիճակին և հասնում: Բանվոր գասակարգն արագութեամբ ավելանում է, ըստ վորում նրա նյութական վիճակն ավելի ու ավելի խախտւում է դառնում:

Ի՞նչպէս է ինչո՞ւ յետ այդ տեղի ունենում: Քննենք այս հարցը:

Կապիտալիստների գասակարգն ընդհանրապես և յուրաքանչյուր կապիտալիստ մասնավորապես ձգտում են, վոր իրենց ստացած հավելյալ արժեքն ավելացնեն: Առանձին կապիտալիստների միջև մրցութեան և առաջ գալիս հավելյալ արժեքի այն մասի համար, վորն ստանում է նրանցից յուրաքանչյուրը: Ամեն մեկը ցանկանում է մյուսից խլել նրա մասը: Այդ բոլորը կատարվում է չուկայում՝ մրցակիցների պայքարի ձևով:

Մրցակիցին հաղթել կարող է միայն նա, ով իր ապրանքը մրցակիցից ավելի եժան է ծախում: Իսկ ի՞նչպէս կարելի յետ իջնեն և ապրանքի գինը: Իհարկէ, արտադրութեան ընդլայնմամբ և մեծացմամբ և տեխնիքական բարելավումների միջոցով աշխատանքի արտադրողականութեանը բարձրացնելով: Այդ պատճառով էլ կապիտալիստներն իրար դուրս պատռելով իրենց Փարբիկաներում ամենաբարձր կատարելագործումներ են մտցնում: Պարզ է, վոր արտադրութեան այդ կատարելագործումների ասպարիդում հաղթում են ավելի հարուստներն ու բնդունակները: Վորեւ մեքենա դնելով իրենց Փարբիկաներում, վորը մեծ չափով եժանացնում է ապրանքի գինը, նրանք հսկայական քանակով ապրանք են չարտում չուկա: Ավելի թույլ, իր մրցակիցից յետ մնացած կապիտալիստը չի կարող նրա յետից հասնել ու չի կարող ապրանքի գինն այնքան իջեցնել, ինչքան մրցակիցն է իջեցրել: Դու պետք է իր ապրանքը վնասով ծախի և արգայիտով ի վերջ

բայքայվի: Նրան հաղթող կապիտալիստն այժմ կարող է ավելի մեծ քանակով ապրանք ծախել և ավելի մեծ չափով շահույթ ստանալ, քանի վոր այն գնողները, վոր առաջ գործ ունենին նրա մրցակիցի հետ, այժմ գործ ունեն իր հետ: Նրա ստացած հավելյալ արժեքի բաժինն ավելացավ, նրա կապիտալն ավելի արագ է աճում: Նա սկսում է պայքարել մյուս կապիտալիստների հետ: Ու այս յերեւույթը միշտ այդպես տեղի յետ ունենում: Գրա հետևանքը լինում է այն, վոր կապիտալիստների թիվն արագութեամբ նվազում, իսկ նրանց կապիտալներն աճում են:

Շուկան ապրանք լցնելով, վոր տեղի յետ ունենում մրցութեան պայքարի ընթացքում, կապիտալիստական հասարակութեանը հաճախ այնպիսի վիճակի յետ հանգում, վոր չուկայում ապրանքը չափազանց շատ է կիտվում ու դրանց մի մասն այլևս չի ծախվում: Ի՞նչ է տեղի ունենում այս դեպքում:—Արտադրութեանն առժամանակ կանգ է առնում: Կապիտալիստները չեն կարողանում իրենց պատկանող ապրանքը փողի վերածել: Մինչդեռ նրանց նեղում են պարտատերերը և պահանջում են վճարել պարտքերը: Շփոթութեան և առաջ գալիս և պայթում է կրիզիսը: Համեմատաբար փոքր բոլոր կապիտալիստները, վորոնք կապ չունեն բանկերի հետ և դրամական մեծ կապիտալ չունեն իրենց ձեռքին,—կրիզիսի ժամանակ քայքայվում են: Ու հետո, յերբ կրիզիսն անցնում է և արտադրութեանը նորից սկսում է լրիվ ընթացքով առաջ գնալ, կապիտալիստների թիվն ավելի քիչ է դառնում:

Այդպես է կապիտալիստների գասակարգի գործը:

Ի՞նչ է կատարվում մանր բուրժուազիայի հետ: Նա էլ քայքայվում է: Նա ի վիճակի չէ մրցելու կապիտալիստական խոշոր դայլերի հետ: Մի դարբին այլևս չի կարողանում ծախել իր պատրաստած մեխերն այն գնով, ինչ գնով վոր ծախում է մեքենաներով մեխ պատրաստող Փարբիկանար: Նա ստիպված է կա՛մ վնասով աշխատել, կա՛մ էլ փակել իր արհեստանոցն ու գնալ Փարբիկանարի մոտ վարձվել: Ճիշտ է, դեռ մի տա ժամանակ նա կառչում է իր արհեստանոցին, բայց շուտով կյանքն ստիպում է նրան իր սեփական գործի հաշիվները փակել և բանվոր դառնալ: Նույն վիճակին է յենթարկվում մանր բուրժուազիայի մեծամասնութեանը: Այս գասակարգից միայն շատ քչերը կարողանում

են վերև բարձրանալ: Իսկ խոշոր մեծամասնությունը բանվոր են զանում:

Այս բոլորի հետևանքով բանվոր դասակարգն արագություն ավելանում է: Նա անընդհատ լրացվում է քայքայված մանր բուրժուազիայով՝ նախկին գյուղացիներով, արհեստավորներով, տնայնագործներով և այլն: Այս ամբողջ հսկայական մասսան չի կարող տեղավորվել արտադրության մեջ, ու նրա մեծ մասը անգործ է մնում: Բացի այդ, տեխնիքական կատարելագործումները, վորոնք հաճախ հնարավորություն են տալիս օտանյակ բանվորների աշխատանքը փոխարինել միայն մի բանվորի աշխատանքով, միշտ «ազատում են» աշխատող բանվորների մի մասին: Դրա հետևանքը լինում է այն, վոր գործազրկությունն անում է: Իսկ կրիզիսների ժամանակ, յերբ արտադրությունն ամբողջովին կանգ է առնում կամ խիստ կրճատվում է, գործազուրկների բանակը հսկայական չափերի յե հասնում: Յուրաքանչյուր բանվորի վիճակն անկայուն է զանում: Նա վոչ մի վստահություն չունի, թե վաղը փողոց չի շարժվի ու չի մատնվի սովի, ինչպես հազարավոր ու տասնյակ հազարավոր նրա ընկեր գործազուրկները: Այդ պատճառով էլ բանվորն սկսում է ատել կապիտալիստական հասարակությունը: Նա տեսնում է, վոր տեխնիքական կատարելագործումները, վորոնք իբր թե պիտի բարելավեն մարդու վիճակը և հեշտացնեն նրա կյանքը, իրոք, տնտեսության կապիտալիստական պայմաններում, միայն վատթարացնում են բանվորի կյանքի պայմանները: Նա սկսում է պայքարել կապիտալիստների դեմ յեռպատակված յեռանդով ու առաջադրում է նոր ծրագիր՝ հասարակության կադմակերպություն: Վո՞րն է այդ ծրագիրը:

Բանվորն ասում է:—Կապիտալիստական հասարակությունը տանում է դեպի այն վիճակը, վոր բոլորը քայքայվում է վարձու բանվոր են զանում: Իսկ մի յերկու տասնյակ կապիտալիստներ աշխարհի տերն են զանում: Այս սեփականատերերը չլիտեն ինչ անեն իրենց հարստությունը, մինչդեռ միևնույն ժամանակ հազարավոր մարդիկ սովամահ են լինում: Պետք է Փարբիկաների և գործարանների վրայից մասնավոր սեփականությունը վերացնել և արտադրությունն այնպես կադմակերպել, վոր զա ոգուտ բերի վո՞չ թե մի փոքրաթիվ խմբակի, այլ ամբողջ հասարակությանը:

Յեթե վոչնչացվի կապիտալիստների դասակարգը և արդյունաբերությունը հասարակական սկզբունքով կադմակերպվի, այն ժամանակ 1) կվերանա մարդու շահագործումը մարդու կողմից, 2) կվերանա հասարակության մի մասի չքավորությունն ու մյուս մասի զեղխությունը, 3) աշխատանքը ծանր լուծ լինելուց հաճելի դրադմունք կդառնա և 4) մարդկային հասարակության յուրաքանչյուր անդամ կկարողանա զարգացնել իր բոլոր ուժերն ու ընդունակությունները:

Կապիտալիստներից սեփականությունը խլելը և հասարակական դարձնելը կապվում է ծրագրյալ (պլանային) արտադրություն և բաշխում կադմակերպելու հետ: Շուկայի տարբային հարաբերությունների և արտադրությունը շուկայի կողմից կարգավորելու փոխարեն հանդես կդա հասարակության մեջ յեղած բոլոր բանվորական ուժերի ծրագրյալ դիտակցական բաշխումն ըստ արտադրության զանազան ճյուղերի: Հանդես կդա նաև ստացված հասարակական բարիքների ծրագրյալ դիտակցական բաշխումը: Տնտեսությունն այդպես կադմակերպելիս ամեն մարդ գործ կգտնի և ամեն մեկը կստանա հասարակությունից այն բոլորը, ինչ անհրաժեշտ է իրեն: Այդ հասարակությունը, վորի մեջ չկա մասնավոր սեփականություն, հենց կոմունիզմն է:

Կապիտալիստական զարգացումն ինքը հենց գնում է դեպի կոմունիզմ: Բոլոր Փարբիկաների տնորենությունը քիչ ձեռքբերում կենտրոնացնելով, հեշտությամբ հնարվոր է դառնում, վոր պրոլետարիատը խլի կապիտալիստական սեփականությունը և ամբողջ տնտեսական կյանքը կենտրոնացված դեկավարի: Իսկ անոգ գործազրկությունը, հաճախակի դարձող կրիզիսները և պրոլետարական աշխատավոր բանակի վիթխարի ավելացումը անխուսափելիորեն տանում է այն բանին, վոր պրոլետարիատը վերջապես կառավարություն դեկն իր ձեռքը կառնի:

Նախկին Ռուսաստանում, այժմյան Սոցիալիստական Սորհրդային Հանրապետությունների Միության մեջ արդեն կատարվել է կապիտալիստների սեփականության այս խլումը: Փորձենք այժմ քննել, թե ի՞նչ է կատարվում այդ առաջին բանվորական պետության տնտեսության մեջ և թե մեր տնտեսության զանազան մասերի փոխադարձ հարաբերությունները ինչպիսի պատկեր ունեն:

ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՊԻՏԱԼԻԶՄ

Մեր Խորհրդային Միության տնտեսակարգին պետական կապիտալիզմ անունն են տալիս: Ի՞նչ է նշանակում այդ:

Մենք գիտենք, վոր կապիտալիզմ է կոչվում տնտեսական այն կարգը, վորը մի կողմից հիմնվում է վարձու աշխատանքի սխտեմի վրա, իսկ մյուս կողմից շուկայի խիստ զարգացած հարաբերություններով է աչքի ընկնում: Վարձու աշխատանք է շուկա՝ ահա կապիտալիզմի բնորոշ հատկությունները:

Մեր տնտեսությունն էլ հիմնված է վարձու աշխատանքի վրա: Շուկան էլ դրա մեջ մեծ դեր է խաղում: Դա բացատրում է թե ինչու նրան կապիտալիզմ անունն են տալիս: Բայց ի՞նչ է պետական կապիտալիզմը:

Կապիտալիստական տնտեսության մեջ ամբողջ արդյունաբերությունը բուրժուազիայի ձեռքն է գտնվում: Մեզ մոտ, սակայն, այս բանը չկա: Մեր արդյունաբերության հիմնական ճյուղերը պետության ձեռքումն են գտնվում: Մեզնում գլխավոր ու հիմնական նախաձեռնողը հանդիսանում է վո՛չ թե կապիտալիստը, այլ պետությունը: Այդ պատճառով հենց մեր տնտեսական սխտեմը պետական կապիտալիզմ է կոչվում:

Բայց ասել, թե մեզնում գլխավոր նախաձեռնողը պետությունն է, դա քիչ է: Պատական իշխանությունը Խորհրդային Միության մեջ գտնվում է բանվոր դասակարգի ձեռքին: Այդպիսով, մեզնում գլխավոր տնտեսական ձեռնարկատերը բանվոր դասակարգն է, վոր կազմակերպել ու պետություն է կազմել: Այս հանգամանքը մեր տնտեսությանը տալիս է մի շարք չափազանց կարևոր տարբերիչ հատկանիշներ:

Յեթնե մենք ուշադրություն դարձնենք մեր տնտեսական կյանքի վրա, իսկույն էլ յեթ նրա մեջ կնակատենք յերեք տարբեր տնտեսական ձևեր: Նախ և առաջ, Խորհրդային Միության մեջ չափազանցապես կան, այսինքն մանր գյուղացիական տնտեսություններ: Նրանցից ամեն մեկն արտադրում է ինքնուրույն անկախ ուրիշներից, ու դրանց արտադրության բավական մեծ մասը շուկայի վրա շուկայի վրա է կոնսումիկայի այս մասը կարելի է անվանել մանր ապրանքային տնտեսությամբ: Յերկրորդ, մեզ մոտ գոյություն ունի մասնավոր առևտրականը և մասնավոր ձեռնարկատերը, վոր պետությունից կապալոծ է վերցնում այս

կամ այն վորքը դործարանը: Բացի այս մասնավոր ձեռնարկատերերից, Խորհրդային Միության մեջ կան նույնպես և մի շարք կոնցեսիոններ, այսինքն մասնավոր կապիտալիստներ (գլխավորապես ստարերկրյա), վորոնք վորոշ ժամանակամիջոցով ու վորոշ պայմաններով կապալոծ են վերցրել մեր մի քանի բնական հարստությունների մշակման դործը: Մեր եկոնոմիկայի ամբողջ այս մասին կարելի է տալ մասնավոր-տնտեսական կապիտալ անունը: Վերջապես ամբողջ խոշոր արդյունաբերությունը, յերկաթուղիները, շոգենավերը, արտաքին առևտուրը և ներքին առևտուրի մի շարք խոշոր կազմակերպությունները (սինդիկատներ, կոոպերացիա և այլն) պատկանում են պետությանը և գլխավորում են նրա կողմից: Մեր տնտեսության այս մասը մենք կարող ենք անվանել պետական կապիտալ:

Ինչպիսի՞ վոխազարձ հարաբերությունների մեջ են գտնվում այս մասերը և վորն է նրանից առավել կարևոր դեր խաղում: Ի՞նչ սրենքներ է յենթարկվում մեր տնտեսական կյանքը, և ի՞նչով են այս սրենքները տարբերվում սոցիալական կապիտալիզմի սրենքներից: Վորո՞նք են մեր տնտեսության ապագա զարգացման ուղիները: Ահա՛ հարցեր, վորոնք միանգամից ծառանում են մեր առջև և վորոնց կաշխատենք պատասխան տալ:

Նախ և առաջ պարզ է մի բան, վոր յեթ մենք մեր տնտեսության առաջին յերկու մասերին, այսինքն մանր ապրանքային տնտեսությունը և մասնավոր կապիտալին, թույլ տայինք անարգել զարգանալ, այն ժամանակ մենք կունենայինք կապիտալիզմի ամենաավսրական ձևը: Բայց չէ՞ վոր մեր Միության մեջ մենք ունենք չատ ուժեղ և խոշոր պետական տնտեսական կազմակերպություն, վոր վճուական դեր է խաղում արդյունաբերության բոլոր գլխավոր ճյուղերի մեջ: Նա չահարգողված է, վոր զարգացման ճանապարհն ուղղվի վո՛չ թե դեպի կապիտալիզմ, այլ դեպի սոցիալիզմը, քանի վոր նրան դեկալարում է սոցիալիստական դասակարգը՝ պրոլետարատը: Այդ պատճառով էլ վերջինս միջամտում է տնտեսական կյանքի ընթացքին և ոգնում է ա՛յն յերեկույթներին զարգացմանը, վորոնք համապատասխանում են սոցիալիստական կարգին և, ընդհակառակը, արգելք է հանդիսանում ա՛յն յերեկույթներին, վորոնք բացառապես կապիտալիստական կարգի առանձնահատկությունն են:

Ի՞նչպես է դա հնարավոր և ինչպես է արվում դա:

Բանփորական պետութիւնն իր ձեռքումն է պահում ամբողջ
ճանր արդյունաբերութիւնը, հաղորդակցութեան ճանապարհները
և թեթև արդյունաբերութեան բոլոր գլխավոր ձեռնարկութիւնները
(այսինքն տեքստիլ ֆաբրիկաները, մասսայական դործածութեան
առարկաների մշակումը և այլն) : Երկայում շրջանառւոյ լայն
սպառման ապրանքի տնօրենութիւնը նրա ձեռքին է : Այսինքն տու-
տուրը նույնպէս պետութեան ձեռքն է, այնպէս վոր արտասահմա-
նյան կապիտալը կարող է մուտք գործել Սորհրդային Միութեան
միայն այն դեպքում, յետև դա ձեռնտու լինի բանվոր դասակարգին :
Ապրանքների լայն սպառման տնօրինութիւնն իր ձեռքում պահե-
լով, խորհրդային իշխանութեանը շուկան դեկալարելու հնարավոր-
ութեան ունի : Նա, որինակ, կարող է թելադրել այն գները, վոր-
ոնցով պետք է վաճառվեն ապրանքները : Մասնավոր կապիտա-
լիստները, վորոնց դերը արտադրութեան մեջ մեծ չի, չեն կարող
վաճառել իրենց ապրանքներն այն գներով, վոր իրենց հաճելի յի :
Նրանք պետք է հարմարվեն պետական մարմինների գներին, վորով-
հետև, յետև նրանց գները բարձր լինեն, այն ժամանակ նրանք
վոր՛չ մի գնող չեն ունենա : Յետև մասնավոր կապիտալն սկսի տնտե-
սութեան վորեւ ճյուղի մեջ շատ խոր արմատներ գցել, ասենք որի-
նակ մասի առեւտրի մեջ, ու իր ձեռքն առնի մասի շուկան, այն ժամա-
նակ պետական մարմինները միշտ կարող են նրան «գցել» այս դեր-
քից : Մասի բազմականաչափ պարտիաներ արտասահմանում գներով,
խորհրդային իշխանութեանը կարող է ներքին շուկայում բաց
թողնել այն այնպիսի գներով, վոր անձեռնտու կլինի մասնավոր
առեւտրականների համար և կքայքայի նրանց : Նրանք կգրկվեն ի-
րենց հաստատուն վիճակից : Պետական կապիտալի հետ շուկայում
նրանց պայքարելուն նախորդ արդեն անհաջողութիւն է վիճակ-
ված :

Պետական կապիտալին միշտ վերապահվում են յերկու առավե-
լութիւններ՝ 1) նա կարող է շուկայում մենաշնորհայ տնօրենու-
թիւններ անել, 2) նա որինաչափ կերպով կարող է արտադրու-
թիւնը կազմակերպել իրեն ցանկալի ուղղութեամբ : Մասնավոր
կապիտալն այս առավելութիւնները չունի : Նա չի կարող տիրա-
պիտոյ դառնալ շուկայում, քանի վոր արդյունաբերութեան բոլոր
իշխող բարձունքները պետութեան ձեռքն են գտնվում : Նա չի կարող
նաև այնպիսի մանյովներ անել, ինչպէս այդ ի վիճակի յի անել պե-

տական կապիտալը : Նա կախում ունի շուկայից և, նրա սանձը շու-
կայի ձեռքին է : Իսկ միեմնույն ժամանակ պետական կապիտալը
տիրոջն է շուկայում և կարող է այստեղ ստեղծել իրեն ցանկալի
պայմանները :

Մենք արդեն բերինք մասի որինակը : Դրան նման դեպքեր թու-
հրդային տնտեսական քաղաքականութիւնը կարող է տալ ինչքան
ուղենք : Այդպէս է, որինակ «մկրատի» հարցը, վորի մասին մանրա-
մասն կխոսենք ներքևում : «Մկրատը», այսինքն գյուղատնտեսու-
թեան և քաղաքային արդյունաբերութեան արդյունքների միջև գր-
նների իրարից հեռանալը շատ ցավագին էր անդրադառնում գյու-
ղացիութեան վրա : Երկայի պայմաններն այնպէս էլին, վոր գյու-
ղացին պետք է քայքայվեր, ու գյուղատնտեսութիւնն ընկնում էր :
գյուղացիութեանն ողնելու համար խորհրդային իշխանութեանն
սկսեց հացն արտասահման արտահանել, ուր հացի գները ավելի
բարձր էլին : Պետական մարմիններն սկսեցին գյուղացու հացը գնել,
ու հացի գները բարձրացավ այնքան, վոր գյուղացիութեան վիճակը
յարեւրավեց : Այդ ձեով «մկրատի» յերկու բերանները իրար մո-
տեցան :

Պետական տնտեսական մարմինների այս առավելութիւնները
մասնավոր կապիտալիստների վերաբերմամբ ապահովում են պե-
տութեան հաղթանակը : Մասնավոր կապիտալը մեր Միութեան մեջ
կարող է զարգանալ ու գոյութիւն ունենալ այն չափով միայն,
ինչ չափով այդ անհրաժեշտ կհամարի խորհրդային իշխանու-
թիւնը : Սորհրդային իշխանութեան ինդիքն այն է, վոր սոցիա-
լիստական հասարակութիւն կառուցի, այսինքն տնտեսական մի
այնպիսի կարգ, ուր շուկայի հարաբերութիւններ ու մասնավոր
սեփականութիւն չկա : Արդ կարգի նախապայմանն են մասնավոր
կապիտալիստների վերացումը և ժողովրդական տնտեսութեան բո-
լոր ճյուղերում խոշոր պլանային արտադրութեան կազմակերպումը :

Սորհրդային Միութեան մեջ այժմ տնտեսական այնպիսի սխո-
տեմ կառուցել չի կարելի : Սորհրդային Միութեան հակայական մե-
ծամասնութիւնը գյուղացիներ են կազմում : Նրանց արտադրու-
թիւնը չի կարելի միանգամից սոցիալիստական ձեով կազմակեր-
պել, վորովհետև նա հիմնված է մանր սեփականութեան վրա (մենք
նրան վերեւում ել հենց մանր սպրանքային տնտեսութիւն անունը
ավինք) : Նա կապված է շուկայի հետ : Բացի այդ, նրա բաժան-բա-
ժանութիւնը ներկա պայմաններում պետութեանը հնարավորու-

թյուն չի տալիս լրիվ կերպով բավարարել նրա ասլրանքային կարիքները: Այդ պատճառով ել խորհրդային իշխանությունն ստիպված է, գյուղացիութեան շահերն ինկատի ունենալով, թույլ տալ, վոր շուկայի հարաբերություններ գոյություն ունենան: Վորպեսզի սոցիալիզմին անցնելը հնարավոր դարձվի, պետք է գյուղատնտեսությունը այլ կերպ կազմակերպվի՝ մանր ինքնուրույն տնտեսություններից պետք է խոչոր տնտեսությունների անցնել: Այդ անցումը նախապատրաստվում է գյուղատնտեսական կոոպերացիայի, գյուղատնտեսական արտելների և կոմունաների զարգացմամբ: Գյուղացիներին ըստինքյան ձեռնտու յե իրենց մանր ինքնուրույն տնտեսությունները միացնել և մի միացյալ խոչոր տնտեսություն կամզել: Բացի այդ, Խորհրդային իշխանությունը գյուղացիների այդ միությունների համար հատուկ բարենպաստ պայմաններ է ստեղծում, տալիս է նրանց հատուկ արտոնություններ և տնտեսապես սգնում է նրանց: Դրա շնորհիվ գյուղացիութեան մեջ աճում է միություններ կազմելու շարժումները:

Պետական տնտեսական մարմինների գյուղ մուտք գործելը, գյուղում կոոպերացիայի զարգացումն ու մասնավոր առևտրականին դուրս բերելը ուժեղ կերպով կարգապահեն գյուղացիներին միություններ կազմելու գործը: Իսկ պետական խոչոր արդյունադուրծության զարգացումը, գյուղի վրա նրա ունեցած ազդեցության ընդլայնումը և այնպիսի պետական ապարատ ստեղծելը, վոր կը կարողանա գյուղացիներին բոլոր պահանջներին բավարարել, այդ բոլորն ի վերջո մասնավոր կապիտալին միանգամայն անպետք կդարձնեն:

Այն ժամանակ ել հնարավոր կլինի սոցիալիզմին անցնել:

Մենք տեսնում ենք այսպիսով, վոր մեր միության տնտեսական կարգն այնպես է, վոր դրանից սոցիալիզմին անցնելը, այսինքն ամբողջ հասարակական տնտեսության ավելի բարձր ու լավագույն կազմակերպութեան անցնելը՝ անխուսափելի յե: Գյուղատնտեսութեան, գյուղական կոոպերացիայի, արտելների և կոմունաների զարգացումը ահա դա յե Խորհրդային իշխանութեան հիմնական խնդիրը: Դրա յիսկատար աճումն հենց սոցիալիզմին անցնել կհնարանակի:

Այդ անցման արագացման այն բոլոր միջոցներից զատ, վոր մենք թվեցինք Խորհրդային իշխանությունը մի միջոց ել ունի՝ դա՝ ելեքտրիֆիկացիայի զարգացումն է: Գյուղատնտեսութեան ելեք-

տրիֆիկացիան, այսինքն գյուղացու առօրյա գործածութեան մեջ ելեքտրականութեան մտցնելը ու դրա կիրառումը գյուղատնտեսութեան կարիքների համար, գյուղացու առջև միանգամայն յերեկան կհանի մանր արտադրութեան ամբողջ անշահափետությունն ու անհարմարությունը: Գյուղացիական միություններն այն ժամանակ վիթխարի քայլերով առաջ կերթան: Գյուղատնտեսութեան մեջ ելեքտրական շարժիչներ մտցնելը մի քանի անգամ կբարձրացնի գյուղատնտեսութեան արտադրողականությունը: Ընդամեն խոչոր, միացյալ տնտեսությունը կկարողանա ոգտվել այն բոլոր ոգուտներով, վոր տալիս է ելեքտրականութեանը, մինչդեռ մանր տնտեսությունը կարող է ելեքտրական եներգիան գործածել շատ փոքր չափերով միայն:

Այդ պատճառով ել գյուղատնտեսութեան ելեքտրիֆիկացիան խորհրդային իշխանությունը, առաջնակարգ խնդիրներից մեկն է համարում: Միայն այն ծանր պայմանները, վորոնցում գտնվում եր մինչևի այժմ Խորհրդային Միությունը, միայն իմպերիալիստական ու քաղաքացիական կռիվների դեռ մինչևի այժմ ել չվերացված ծանր ժառանգությունը հնարավորություն չեն տալիս ինչպես հարկն է զարգացնել ելեքտրիֆիկացիայի աշխատանքը: Սակայն մեր տնտեսութեան ընդհանուր վերելքին ու մեր արդյունաբերութեան արտադրողականութեան բարձրացման գուզեթաց, ելեքտրիֆիկացիայի աշխատանքները կընդլայնվեն և խորհրդային իշխանութեան դրած նպատակը կիրագործվի:

ԳԻՆՆ ՈՒ ԱՐԺԵԲԸ ԽՍՀՄ-ՈՒՏ

Մենք տեսնք, վոր կապիտալիստական հասարակութեան մեջ ապրանքների գինը վորոշվում է նրանց արժեքով, այսինքն բանվորական ժամանակի այն քանակով, վոր պահանջում է ապրանքի պատրաստումը: Նույն որենքն է իշխում նաև մեր տնտեսութեան մեջ:

Այս հարցը կարելի յե համեմատարար ճիշտ լուծել: Բանի վոր մեզնում գոյություն ունեն շուկայի հարաբերություններ, մեր տնտեսությունը յենթարկվում է ապրանքային հասարակութեան որենքներին և, հետևապես, արժեքի որենքին: Սակայն մեր տնտեսական կյանքում արժեքի որենքի հետ կապված մի շարք հատուկ յերեկոյթներ կան, վորոնց մասին պետք է խոսել:

Ամենից առաջ, քաղաքային արդյունաբերութեան արդյունքն-

րի արժեքը մեղմում ավելի ուժեղ և աճել, քան գյուղատնտեսութեան արդյունքների արժեքը: Դա բացատրվում է մի շարք պատճառներով: Գլխավորը գերանցից այն է, վուր քաղաքային արդյունաբերությունը հիմնական կապիտալը, այսինքն մեքենաները, շենքերը, կամ նյութերը և այլն, վուր չեն նորոգվել իմպերիալիստական և քաղաքացիական կռիվների ընթացքում, շատ են մաշվել: Արտադրությունը պայմանները վատթարացել են, և աշխատանքի արտադրողականությունը ընկել է: Իսկ աշխատանքի արտադրողականությունը անկում՝ նշանակում է արժեքի այնպիսի անկում:

Բացի այս հանգամանքից, քաղաքային ապրանքների արժեքի բարձրացման խնդրում դեր խաղաց նաև արտադրությունը կրճատումը: Գործարանները մինչևի այժմ ել լրիվ չափով չեն աշխատում: Նրանց արտադրանքը մեծ չի: Մինչդեռ մեքենաների, շենքերի և այլնի պահպանումը, կազմակերպչական ծախսերը, դեկավար տեխնիքական պերսոնալի պահպանումը և այլն, վուր միայն չեն նրվազել, այլ, ընդհակառակը, աճել են:

Իսկ գյուղատնտեսությունը մեջ այդ հանգամանքները վո՛չ մի դեր չխաղացին: Ճիշտ է, գյուղատնտեսությունը մեջ ել հիմնական կապիտալը մաշվել օ: Շատ շենքեր են փչացել պատերազմի ընթացքում: Գութաններն ու գյուղացիական տնտեսությունը այլ գործիքները մաշվել են: Սակայն, գյուղատնտեսությունը այդ հիմնական կապիտալի նորոգումը մի կողմից շատ հեշտ է, վուրովհետև ինքը կապիտալն ել հենց մեծ չի, իսկ մյուս կողմից կարող է արագությունը նորոգվել:

Իսկ յերկրորդ հանգամանքը, այսինքն արտադրությունը մեջ մասնակցությունը չունեցող հիմնական կապիտալի պահպանման ծախսերը, գյուղատնտեսությունը մեջ չկար:

Արդյունաբերությունը և գյուղատնտեսությունը արդյունքների արժեքի այդ անհավասարաչափ աճումը, թե վուրքանով է անդրադառնում իր գների վրա, արտահայտվեց «մկրատի» ձևով: Բայց «մկրատի» բերանների հեռացմանը նպաստեցին բացի այդ՝ յերկու հանգամանք ել 1) քաղաքային տնտեսությունը արդյունքների գների բարումը տնտեսական ապարատի անբավարար կարգավորման հետևանքով և 2) չուկայում գյուղատնտեսական արդյունքների ավելի քանակով լինելը:

Քաղաքային ապրանքների գների յարումը մի ամբողջ շարք պատճառներ ուներ: Նախ և առաջ, պետական արդյունաբերական

միությունները ցանկանում էին ավելի արագ իրենց համար շրջանառու կապիտալ ստեղծել և, բացի այդ, հիմնական կապիտալը, այսինքն մեքենաները, Ֆարրիկաների շենքերը և այլն նորոգել: Յերկրորդ, պետական առևտրի մարմինները բավական վատ էին կարգավորված, նրանց աշխատակիցների հաստիքը չափազանց մեծ եր և այն ճանապարհը, վուր ապրանքն անցնում եր Ֆարրիկայից մինչև սպառողը, չափազանց յերկար եր: Այս բոլորը միասին շատ եր ավելացնում վերադիր ծախսերը, և յերբ ապրանքը հասնում եր գյուղացուն, դրա գինն ավելանում եր մի քանի անգամ: Կոոպերացիան, վուրի միջոցով եր գյուղ գնում ապրանքի մի մասը, նույն բերություններն ուներ: Նրա ապարատի անբավարար կարգավորումն ու ձկուներությունը և նրա չափազանց բարդ ու ծանր կազմակերպությունը մեծ ծախսերի հետ էին կապվում: Այս բոլորի հետևանքով կոոպերացիայի միջոցով անցնող ապրանքների գները պետք է ուժեղ կերպով բարձրանային, վուրովհետև կոոպերացիայի բոլոր ծախսերը ապրանքի վաճառմամբ էին ծածկվում: Այդպիսով քաղաքային ապրանքների գներն իրենց արժեքից ավելի էին բարձրանում:

Այնինչ գյուղատնտեսությունը արդյունքների գները պետք է ընկնեյին ու ընկնեյին իրենց արժեքից ավելի ցածր: Առաջ, այսինքն մինչև պատերազմը, Ռուսաստանը շատ մեծ քանակությամբ հաց եր արտահանում արտասահման (նա առաջին անգն եր բոնում իր արտահանությունը քանակով): Իսկ իմպերիալիստական պատերազմի ժամանակից սկսած այս արտահանությունը դադարեց: Բայց չնորհիվ այն հանգամանքի, վուր իմպերիալիստական և քաղաքացիական կռիվները վատ անդրադարձան գյուղատնտեսությունը վրա, այդ պատճառով ել մենք վո՛չ միայն չունեյինք գյուղատնտեսական արդյունքների ավելցուկ, այլ և ընդհակառակը, — դրանց պակասը չեյինք գգում: Սկսած 1914 թվից մինչև 1921 թ. գյուղատնտեսությունը մթերքների գները միշտ բարձրանում էին: Բայց 1921 թվից, յերբ գյուղատնտեսությունը սկսեց բարելավվել և ցանքսի տարածությունը սկսեց ընդլայնվել, — գներն սկսեցին իջնել: Ի վերջո, ներքին չուկայում հացի ավելցուկ առաջացավ, — ու դրա գներն իջան արժեքից գգալի չափով ցածր: Դա, ի հարկե, շատ ցավագին ազդեցություն ունեցավ գյուղացիության վրա: Քաղաքային արդյունքների գների բարձրացումը և գյուղատնտեսությունը արդյունքների գների անկումը, գյուղացուն հնարավորություն չեյին

տալիս, վոր նա իր տնտեսութեան համար վորեւէ բան գներ: Այդ պատճառով գյուղացիութեան վիճակը շատ վատ էր, ու գյուղատնտեսութեանը սուր կրկնուեալ էր ապրում:

«Մկրտախ» վերացումը յերկու ճանապարհով տեղի ունեցավ: Մի կողմից մեծ ուշադրութեամբ դարձվեց, վոր գները չլարվին: Պետական մարմինները վորոշ վերակազմութեան յենթարկվեցին՝ վերագիր ծախքերը կրճատելու համար: Բացի այդ խորհրդային իշխանութեան տնտեսական մարմինները այլևս գներն այն չափով չափեցան իրենց համար չըջանառու կապիտալ ստեղծելու նպատակով: Պարզացվեց նաև ստեղծական ապարատը:

Այս միջոցներով հնարավոր չեղավ սպրանքների գներն զգալի չափով իջեցնել: Այդ իջեցման հետ միասին բարձրացան նաև գյուղատնտեսական արդյունքների գները, վոր առաջ յեկավ արտասահման հասց արտահանելու շնորհիվ: Այս կերպ «մկրտախ» զգալի չափով վերացավ:

«Մկրտախ» լիակատար վերացումը կարող է տեղի ունենալ մեր արդյունազորութեան արտադրողականութեան բարձրացման հետևանքով: Յերբ մեր գործարանները կսկսեն գործել լրիվ ընթացքով, յերբ նրանց մշտական կապիտալը կվերականգնի լրիվ չափով, յերբ, վերջապես, կբարձրացվի աշխատանքի արտադրողականութեանը, այն ժամանակ քաղաքային արդյունաբերութեան և գյուղատնտեսութեան արդյունքների արժեքների իրարից հեռացումը կվերանս: Ի հարկէ, արդյունաբերութեան զարգացումը հնարավոր է առանց գյուղատնտեսութեան վերելքի: Բայց դե խորհրդային Միութեան մեջ գլխավոր գնողը գյուղացին է: Վորպէսզի արդյունաբերութեանը կարողանա լրիվ ընթացքով աշխատել, նա պետք է կարողանա վաճառել իր արտադրանքը: Իսկ յերբ գյուղացին գնելու միջոցներ չունենա, այն ժամանակ արդյունաբերութեանը չի կարող իր արտադրանքը վաճառել: Այդ պատճառով էլ պարզ է, վոր մեր արդյունաբերութեան վերելքը կապվում է գյուղատնտեսութեան վերելքի հետ: Գյուղատնտեսութեան վերելքը կբարելավէ գյուղացիութեան վիճակը: Այն ժամանակ նա մեր արդյունաբերութեան արտադրանքների լավ գնողը կգտանա ու արդյունաբերութեանը կկարողանա միանգամայն ընդլայնվել:

Պարզ է, վոր մեր տնտեսութեան ընդհանուր վերելքը այնքան արագ կընթանա, վորքան ավելի ազատ միջոցներ կունենա խորհրդային իշխանութեանը: Այդ միջոցները, որինակ, գյուղացիու-

թեանը վարկավորելու, ելեքտրիֆիկացիայի աշխատանքներն ընդլայնելու և այլ հնարավորութեաններ կտան: Այդ պատճառով է, վոր խորհրդային կառավարութեանը բուրժուական պետութեանների հետ բանակցելիս, հիմնական հարցերից մեկը փոխառութեան հարցն է առաջադրում: Փոխառութեանը խորհրդային իշխանութեանը կտար այն միջոցները, վորոնք անհրաժեշտ են մեր գյուղատնտեսութեան վերելքն արագացնելու համար:

ՀԱՎԵԼՅԱԼ ԱՐԺԵՔԻ ԲԱՇԽՈՒՄԸ ԽՍՀՄ-ՈՒՄ

Խորհրդային Միութեան մեջ կարելի չէ նկատել բնակչութեան յերեք հիմնական խմբակցութեաններ: Նախ և առաջ մանր բուրժուակիան. դրան են պատկանում գյուղացիք, տնայնազորները և մանր արհեստավորները: Ապա, բուրժուակիան. դա բաղկացած է գլխավորապես ստեղծականներից, բայց դրան են պատկանում նաև մանր ֆարրիկաների և գործարանների բոլոր վարձակալները: Վերջապես, պրոլետարիատը. նա զբաղված է գլխավորապես պետական արդյունաբերութեան մեջ. նրա մի մասը աշխատում է մասնավոր ձեռնարկատերերի մոտ: Պետական իշխանութեանը պատկանում է պրոլետարիատին:

Այս յերեք խմբակցութեաններից արժեք է հեռապես, հավելյալ արժեք ստեղծում են մանր բուրժուակիան ու պրոլետարիատը: Մանր բուրժուակիայի ստեղծած հավելյալ արժեքը մասամբ մնում է իր ձեռքում, մասամբ հարկերի ձեռով բանվոր-գյուղացիական պետութեան տրամադրութեան տակ է դրվում, մասամբ էլ բուրժուակիայի ձեռքն է ընկնում: Վերջինս կարող է ստանալ այդ հավելյալ արժեքը գյուղացիներից՝ գանազան վարկային գործարքների միջոցով:

Պրոլետարիատի ստեղծած հավելյալ արժեքի գլխավոր մասը հոգուտ պետութեան է մնում: Ի հարկէ, մասնավոր ձեռնարկների մոտ աշխատող բանվորներն ստեղծում են հավելյալ արժեք հենց մասնավոր ձեռնարկատերի համար: Բայց այդպիսի բանվորները քիչ են, վորովհետև մեր Միութեան մեջ մասնավոր ձեռնարկութեաններ քիչ են: Բացի այդ, այդ ձեռնարկատերերը իրենց ստացած հավելյալ արժեքի մի մասը տալիս են պետութեանը հարկերի ձեռով (վորոնք, ի դեպ, մասնավոր կապիտալիստներից մեծ չափերով են դանձվում):

Այդպիսով, մեր տնտեսութեան մեջ արտադրված հավելյալ արժեքը մեծ մասամբ բանվորազուգացիական իշխանութեան ձեռքն է ընկնում, նրա վորք մասը ընկնում է բուրժուազիայի ձեռքը: Խորհրդային պետութեան ձեռքն ընկած հավելյալ արժեքը ինչի՞ վրա յե ծախսվում:—Դրանով 1) պահվում է ամբողջ պետական ապարատը, այսինքն կոմիսարիատների, տնտեսական մարմինների բոլոր աշխատավորները, բանակը և այլն, 2) դրա հաշվին կատարվում է ամբողջ լուսավորական աշխատանքը, 3) դրա մի մասը ծախսվում է անաշխատունակների, հաշմանդամների և այլն պահպանութեան համար, 4) այդ հավելյալ արժեքի մի մասը ծախսվում է պետական արդյունաբերութեան հիմնական կապիտալի նորոգման, ընդլայնման և նոր ձեռնարկութեանը (ինչպես, որինակ, Վոլխովսարոյը և ուրիշներն են) ստեղծելու վրա, վերջապես 5) դրա վորոշ մասը ընկնում է բուրժուազիայի ձեռքը:

Առաջին չորս մասերը առանձին պարզաբանում չեն պահանջում: Պետական ապարատի, տրեստների, պետական առևտրի և այլ աշխատավորները պետք է մի բանով ապրեն: Վորովհետև նրանք իրենք նոր արժեք չեն ստեղծում, այդ պատճառով ել, հասկանալի յե, հասարակութունը պետք է նրանց բաժին հանի իր պաշարից վորոշ մասը: Նրանց աշխատանքը պետք է հատարակութեանը և ոգուտ է բերում նրան: Այդ աշխատանքը պետք է վարձատրվի: Նույնը պետք է ասվի նաև մնացած յերեք մասերի վերաբերմամբ: Բայց հինգերորդը առանձին պարզաբանում է պահանջում:

Մենք ասացինք, վոր հավելյալ արժեքի հինգերորդ մասը պետութեան ձեռքից բուրժուազիայի ձեռքն է ընկնում: Դա ի՞նչպիսի կարող է տեղի ունենալ:

Բացատրենք այդ:

Մենք գիտենք, վոր մեր Միութեան պետական առևտրի և կոոպերացիայի ապարատը ղեռ թույլ է և չի կարող ամբողջ բնակչութեան կարիքները բավարարել: Կամա թե ակամա այդ աշխատանքը պետք է լրացնել մասնավոր կապիտալի գործունեութեամբ: Այդ պատճառով ել պետութունն ստիպված է իր ապրանքների մի մասը վաճառել մասնավոր կապիտալիստներին, իսկ դրանք արդեն վերավաճառում են այն սպառողներին: Պարզ է, վոր այս գործարքում պետութունը պետք է կապիտալիստներին

առ հավելյալ արժեքի վորոշ մասը, վորը նրանք այնուհետև իրենց շահույթն են դարձնում:

Դա, իհարկե, շատ անցանկալի յե Խորհրդային իշխանութեան համար ու միայն անհրաժեշտութեանն է ստիպում այդ անել: Խորհրդային իշխանութունը շահագրգռված է, վոր անմիջապես սպառողի (գլխավոր սպառողը գյուղացիութունն է) հետ գործունեա ուլամեն միջոց գործադրում է անցանկալի միջնորդներից ազատվելու համար: Այդ պատճառով ել այժմ պետութեան բոլոր ջանքերն ուղղված են այն բանին, վոր ամեն կերպ ընդլայնվեն, զարգանան ու ամրապնդվեն կոոպերացիայի և պետական առևտրի մարմինները: Մասնավոր կապիտալի միջնորդական ղերն այժմ հետզհետե նվազում է ու ի վերջո պիտի վորչնչանա: Մասնավոր կապիտալն այժմ պետք է բավարարվի հավելյալ արժեքի միայն այն մասով, վոր մնում է իրեն իր սեփական արտադրութունից:

Մանր բուրժուազիայից ստացած հավելյալ արժեքի մասն ել նվազում է: Դա տեղի յե ունենում յերկու պատճառով,—1) Պետութունն սկսում է ծախալել գյուղացիների վարկավորման սխտեմը և 2) Աճում է կոոպերացիան, վորն աստիճանաբար դուրս է քշում մասնավոր կապիտալիստին:

Գյուղացին հաճախ փողի կարիք է դրում իր ինվենտարը նորոգելու համար: Յեթե առաջ այդ փողը նա պետք է վերցնեք մասնավոր կապիտալից, այժմ, յերբ պետական վարկային հիմնարկութունները մոտեցել են դյուղին և մանր գյուղատնտեսական վարկի ոպերացիաները ընդարձակվել են,—գյուղացու կախումը կապիտալիստներից շատ է նվազում: Մասնավոր կապիտալն այժմ չի կարող հեշտութեամբ ձորա դարձնել գյուղացուն: Այդ պատճառով ել մասնավոր կապիտալիստները չեն կարող նրանից այն չափով հավելյալ արժեք ստանալ, վորքան կցանկանային յերենք:

Կոոպերացիայի, ի միջի այլոց նաև վարկային կոոպերացիայի, զարգացումն ել նույն ղերն է խաղում: Շուկայից դուրս քշելով մասնավոր առևտրականին, կոոպերացիան գյուղացիութեան տնտեսութունը մոտեցնում է պետական մարմիններին: Պարզ է, վոր վերջիններս գյուղացիներին այնպես չեն վերաբերվում, ինչպես մասնավոր կապիտալիստները: Կապիտալիստները մի բանի յեն ձգտում՝ կորղել գյուղացուց վորքան կարելի յե շատ,—ի նկատի

չեն անում գյուղացու տնտեսութեան շահերը: Իսկ բանվորագլու-
ղացիական իշխանութեան մարմինները հաշիվ չեն անում գյուղա-
ցիութեան շահերը: Նրանք չեն շահագրգռված, վոր գյուղացուց
մեծ շահույթ կորցեն, այլ շահագրգռված են, վոր գյուղատնտեսու-
թյունը բարձրանա: Նրանց նպատակը վոր չ թե շահույթ է, այլ
բանվորագլուղացիական Միութեան վերածնությունը:

Այդպիսով մենք տեսնում ենք, վոր նեպական բուրժուազիայի
ստացած հավելյալ արժեքի մասը հետզհետե նվազում է: Իսկ
բանվորագլուղացիական կառավարութեան ստացած հավելյալ
արժեքը վոր չ թե առանձին անձանց ոգտին է ծառայում, այլ
ամբողջ հասարակութեան բարիքին: Դրա մի մասը ծախսվում է
արդյունարեութեան և գյուղատնտեսութեան ընդլայնման վրա,
մի մասն էլ, պետական իշխանութեան անհրաժեշտ հիմնարկու-
թյունների և մարմինների պահպանման վրա:

ԱՇԽԱՏԱՎԱՐՁԸ ԽՍՀՄ-ՈՒՄ

Մենք տեսանք, վոր կապիտալիստական հասարակութեան մեջ
աշխատավարձը միջին թվով այնպիսի մակարդակի վրա չէ պահ-
վում, վոր զբանով բանվորն այնքան սպրանք է կարողանում գնել,
վոր հազիվ հազ բավարարում է իր կարիքներին: Այլ խոսքերով
աշխատավարձը համապատասխանում է բանվորական ուժի ար-
ժեքին: Այդ կողմից ինչպես է մեր ՍՍՀՄ-ում:

Վերև մենք արդեն հիշեցինք այն մասին, վոր քաղաքացիա-
կան կոիվների ժամանակ բանվորական ուժի գինը (այսինքն աշ-
խատավարձը) մեկ մոտ զգալի չափով ցածր եր նրա արժեքից:
Իսկ մեծուպես ազդում եր աշխատանքի արտադրողականութեան
վրա, վորն ուժեղ կերպով ընկած եր:

Պայքարի այդ ծանր շրջանում խորհրդային կառավարու-
թյունը ի վիճակի չէր բանվորի կարիքները այնպես բավարարել,
ինչպես հարկն է, վորովհետե նրա բոլոր ուժերը և ուշադրու-
թյունը ուղղված էին սպիտակ գվարդիականների հարձակումը
հետ մղելու վրա: Սակայն բոլորի համար պարզ եր, վոր աշխատա-
վարձի այդպիսի ցածր վիճակը յերկար ժամանակ չէր կարող տևել:
Քաղաքացիական կռիվի վախճանը և տնտես. նոր քաղաքականու-
թյան անցնելը թույլ տվին զգալի չափով բարձրացնել աշխատա-
վարձը՝ բանվորագլուղացիական կառավարութեանը բոլոր մի-

ջոցները ձեռք առավ բանվորների գրությունը բարելավելու հա-
մար: Աշխատավարձն սկսեց բարձրանալ և աստիճանաբար բանվո-
րական ուժի արժեքին մոտենալով: Սակայն, մինչև այժմ էլ դեռ
այս պրոցեսը չի վերջացել: Աշխատավարձի աճումը ինչո՞ւ չի
այսպես դանդաղ կատարվում: Թվում է թե, յեթե մեր պետու-
թյան գլուխն անցել է բանվոր դասակարգը, ուրեմն և նա հեշ-
տությամբ կարող է իրագործել աշխատավարձի արագ բարձրա-
ցումը: Սակայն դա տեղի չի ունենում: Ինչ պատճառներ են այս
գրան խանգարում:

Այդ պատճառները մեր ժողովրդատնտեսութեան ընդհանուր
վիճակի մեջն են գտնվում: Աշխատավարձի անհապաղ բարձրա-
ցումը շատ վատ կանդրադառնար ժողովրդատնտեսութեան վրա,
և ահա՛ թե ինչ կողմերով: Աշխատավարձի բարձրացումը Ուոր-
հրդային իշխանութեան տնտեսական կազմակերպություններից
կոպահանջեր լրացուցիչ ծախսեր, վոր խիստ կնվազեցներ նրանց
ստանց այն էլ վորք չըջանառու կապիտալը: Արդյունաբերութեան
ծավալումը կանգ կառնե և ընդհակառակը կսկսվեր նրա նեղա-
ցումը: Դա միանգամից կանդրադառնար սպրանքների գների
վրա: Դրանք կբարձրանային ու «մկրատի» բերաններն էլ ավելի
լայն կբացվեյին: Գյուղացիական տնտեսությունը գրանից ուժեղ
կերպով կտուժեր: Նրա գնողական ուժը կպակասեր, ու քաղա-
քային արդյունաբերութեան սպրանքները չեյին սպասվի: Մենք
կրիդիսի մեջ կընկնեյինք: (Դրան նման վիճակ մենք արդեն սպ-
րել ենք): Այդպիսով, աշխատավարձի արագ ու խիստ բարձրա-
ցումը բանվորութեան վիճակը կբարելավեր միայն առժամանակ:
Իսկ զբա հետ անխուսափելիորեն կապված կրիդիտը շուտով ա-
ռաջվանից էլ ավելի ծանր վիճակ առաջ կբերեր:

Բանվոր դասակարգի վիճակն ու նրա աշխատավարձը կարող
են բարելավել միայն մեր Միութեան ժողովրդատնտեսութեան ընդ-
հանուր վերելքին գուզընթաց: Վերև մենք արդեն ասացինք, վոր
մեր արդյունաբերությունը չի կարող առաջ գնալ ու ընդլայնվի՝
գյուղատնտեսութեան աճումից ու վերելքից անկախ: Արդյունա-
բերությունը հաղարավոր թելերով կապված է գյուղատնտեսու-
թեան հետ: Այդ պատճառով յերբեք այդ յերկուսը չի կարելի իրա-
բից անկախ ու ինքնուրույն համարել ու քննել: Ճիշտ նույնպես
չի կարելի բանվորութեան վիճակը գյուղացիութեան վիճակից ան-
կախ քննել: Յեթե բանվորութեան գրութեան բարելավումը առաջ

անցնի, դա կարող է տեղի ունենալ ի հաշիվ գյուղացիութեան վիճակի վատթարացման: Դա իր հերթին առաջ կրերի արդյունաբերութեան ընդհատումներ և կանգնադրած քանվորութեան վիճակի վրա: Գյուղատնտեսութեան բարձրացումն, ընդհակառակը, կպայմանավորի արդյունաբերութեան վերելքը ու բանվոր դասակարգի վիճակի բարելավումը: Յեւ այս, և՛ այն կապված են իրար հետ: Մեկը պայմանավորում է մյուսով:

Այդպիսով մենք տեսնում ենք, վոր աշխատավարձի հարցի լուծումը կախված է վո՛չ թե բանվորագյուղացիական կառավարութեան բարի կամքից, այլ տնտեսութեան պայմաններից: Յերբ աշխատավարձը բարձրանալու վորեւէ հնարավորութիւն է առաջ գալիս, դա անհապաղ կատարվում է: Բանվորագյուղացիական կառավարութիւնը իր բոլոր ուժերը լարում է, վոր բարձրացնի և ընդարձակի մեր տնտեսութիւնը:

Այս խնդրի իրականացման հետ կվճռվին և այն հարցերը, վոր այսօր մեծ են թվում: Անկասկած աշխատավարձը պիտի բարձրանա նախապատերազմյան աստիճանից ավելի բարձր: Պետական կապիտալիզմի պայմաններում, յերբ իշխանութեան գրեթէ անցած է բանվոր դասակարգը, աշխատավարձը չի մնա այն աստիճանի վրա, վոր կար բուրժուական հասարակութեան մեջ: Նա անկասկած, ավելի բարձր կլինի: Յեթե այժմ նա մոտենում է նախապատերազմյան աստիճանին, նրա աճումն ալգ կետի վրա չի կանգ առնի: Մեր տնտեսութեան զարգացումը թույլ կտա աշխատավարձն այն աստիճանի հասցնել, վոր բանվորն ալլեա վո՛չ մի բանի կարիք չի զգալ: Դրա համար ել այժմ մեր հիմնական խնդիրը մեր արդյունաբերութեան բարձրացումն ու զարգացումն է: Հենց այս խնդրի լուծմանն էլ մենք պիտի նվիրենք մեր բոլոր ուժերը:

ԳԻՆՆ Ե 50 ԿՈՂ.